

BOSNA I HERCEGOVINA
PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE
SARAJEVO

Broj: 01-07-07-1715-21/2015
Sarajevo, 23.5.2016.godine

.PRIMLJENO: 27-05-2016			
Organizaciona jedinica	Klasifikaciona oznaka	Redni broj	Broj priloga
03/6-	37-	1569/16	

PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE
ZAJEDNIČKA KOMISIJA ZA LJUDSKA PRAVA

PREDMET: Izvešće o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini s Akcijskim planom za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini, d o s t a v l j a s e

Poštovani,

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 53. sjednici održanoj 26.4.2016.godine, razmotrilo je i usvojilo Izvešće o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini s Akcijskim planom za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini, uz korekcije i sugestije prihvaćene tokom rasprave.

Navedenim zaključkom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine zaduženo je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine da korigirano Izvešće o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini s Akcijskim planom za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini, dostavi Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine.

U skladu s člankom 8. stavak (3) Zakona o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH, broj 59/09), dostavljamo Izvešće o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini s Akcijskim planom za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini, korigirano u skladu s predmetnim zaključkom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

S poštovanjem,

Privitak:

- Izvešće o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini
- Akcijski plan za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini
- Zaključak s 53. sjednice Vijeća ministara Bosne i Hercegovine

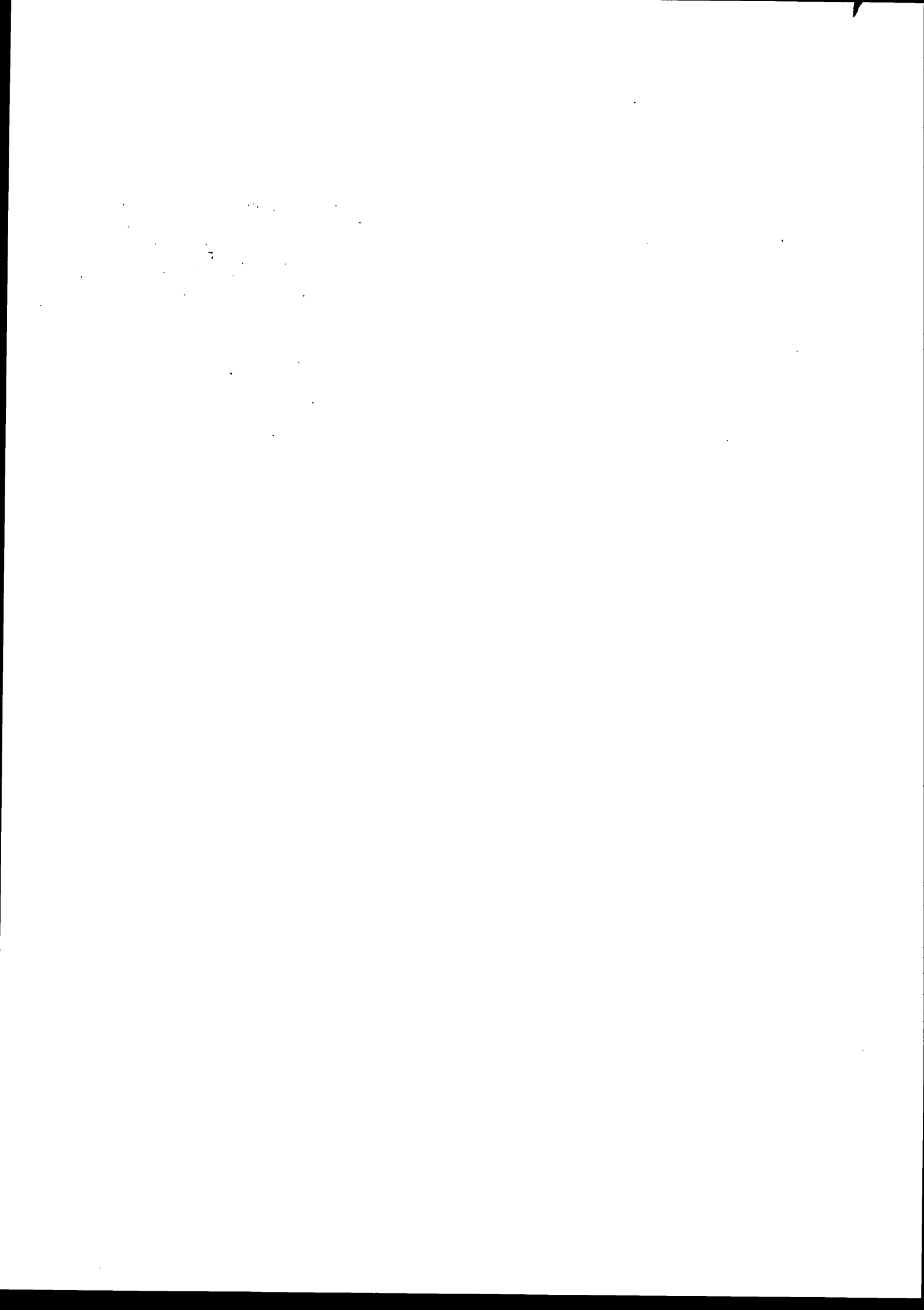
Dostavljeno:

- ⊖ naslovu
- u spis predmeta
- a/a

MINISTRICA
Semirha Borovac

Semirha Borovac

261

BOSNA I HERCEGOVINA

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE BIH

Broj: 05-07-1-1290-14/16
Sarajevo, 27.4.2016. godine

PREMLJENO:		04.05.2016	
Organizaciona jedinica	Klasifikacioni oznak	Broj	Broj priloga
07	07	1715-19/15	

M Sugrenici T. 5/16

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE
- n/r tajnika Ministarstva -

PREDMET: Obavijest o zaključku Vijeća ministara BiH

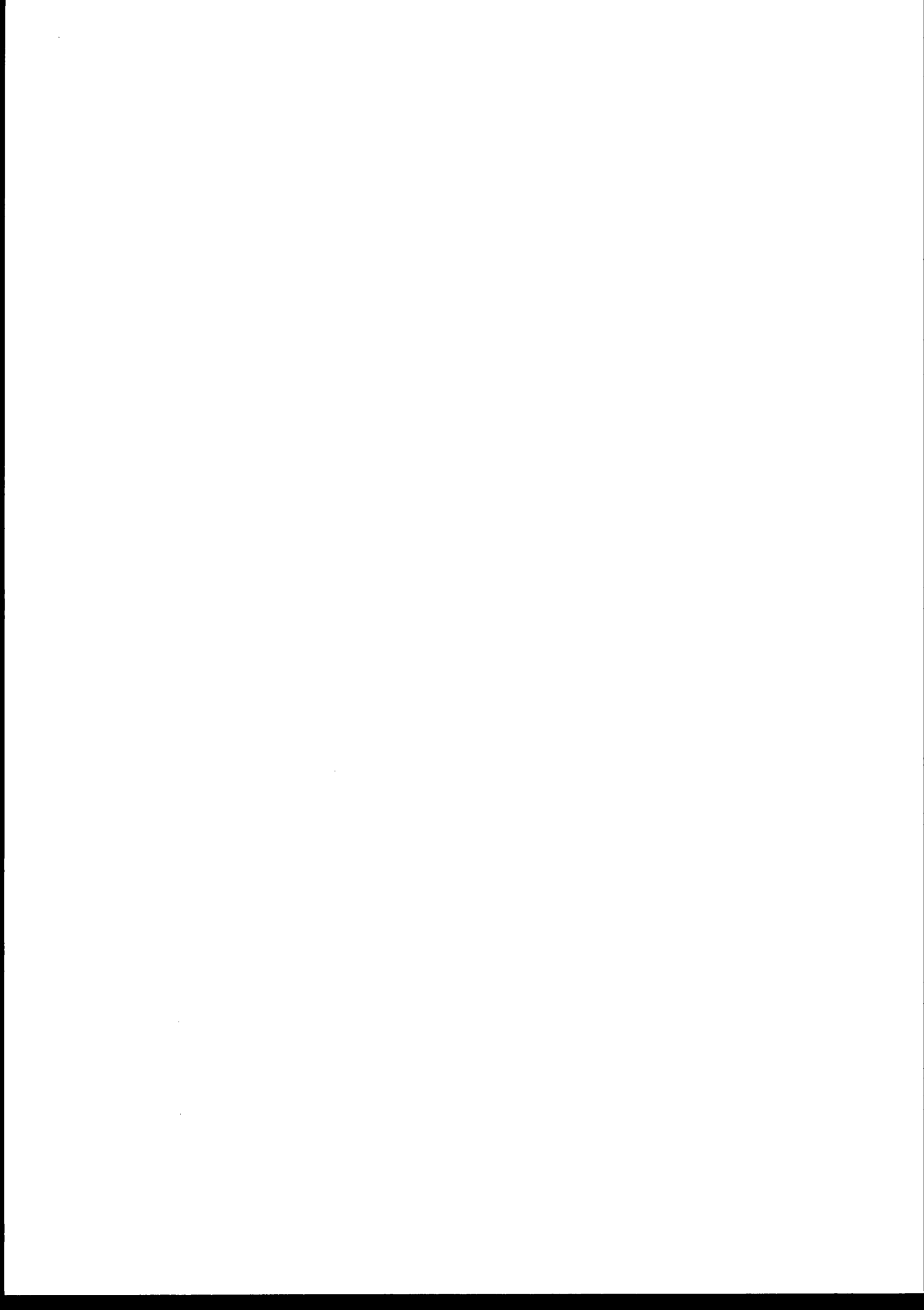
Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 53. sjednici održanoj 26.4.2016. godine, razmotrilo je i usvojilo Izvještaj o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini, s Akcionim planom za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini, uz korekcije i sugestije prihvaćene tokom rasprave.

Zaduženo je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice da korigirani Izvještaj o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini, s Akcionim planom za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini, dostavi Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine.

O zaključku vas informiramo radi njegove provedbe.

S poštovanjem,

GENERALNI TAJNIK
Zvonimir Kutleša

PRIJEDLOG

**IZVJEŠTAJ O POJAVAMA DISKRIMINACIJE U
BOSNI I HERCEGOVINI**

SADRŽAJ:

I DIO UVOD.....	3
II DIO SREDIŠNJA BAZA PODATAKA ZA POČINJENA DJELA DISKRIMINACIJE.....	4
III DIO PRIKUPLJANJE PODATAKA O PREDMETIMA DISKRIMINACIJE U BiH.....	5
IV LISTA INSTITUCIJA NADLEŽNIH ZA PRIKUPLJANJE I DOSTAVU PODATAKA.....	5
V POJAVNI OBLICI DISKRIMINACIJE S PRIJEDLOGOM MJERA	6
5.1. MOBING	6
5.2. OBRAZOVANJE.....	12
5.3. SLOBODA GOVORA I INFORMISANJA	20
5.4. PRAVO NA MIRNO UŽIVANJE IMOVINE	22
5.5. RODNA RAVNOPRAVNOST I LGBT DISKRIMINACIJA.....	23
5.6. OSTALI OBLICI DISKRIMINACIJE	27
5.6.1. Prava osoba sa invaliditetom	27
5.6.2 Nacionalne manjine	31
5.6.3. Položaj Roma.....	34
5.6.4. Vjerske slobode	35
5.6.5. Napadi na vjerske institucije.....	35

I. DIO UVOD

U skladu s člankom 8. Zakona o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik BiH", broj 59/09) Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, u granicama zakonom utvrđenih nadležnosti i na temelju prikupljenih podataka o pojavama i opsegu diskriminacije, podnosi izvješće o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini s prijedlogom mjera za njezino sprečavanje i suzbijanje.

Izvješće o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini temelji se na podacima nadležnih institucija u Bosni i Hercegovini i podacima iskazanim u godišnjim izvješćima Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini.

Zastupnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, u povodu rasprave o Godišnjem izvješću o rezultatima i aktivnostima Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH i Godišnjem izvješću o pojavama diskriminacije u BiH za 2012.godinu, zadužio je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH da izradi preporuke i plan za smanjenje diskriminacije u oblasti mobinga i visokog obrazovanja.

U Godišnjem izvješću Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine o pojavama diskriminacije u oblasti obrazovanja u BiH za 2012.godinu, Ombudsmeni su našli da je porast broja žalbi iz ove kategorije prvenstveno vezan uz probleme i dvojbe u pogledu primjene Bolonjskog procesa na području visokog obrazovanja, a koji se javljaju prilikom prijave na natječaj na javne pozicije.

U Godišnjem izvješću Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine o pojavama diskriminacije koja se odnosi na mobing u BiH za 2012.godinu, Ombudsmeni su konstatali da je u 2012.godini u odnosu na 2011.godinu, došlo do znatnog porasta broja pritužbi iz ove kategorije prava.

Zastupnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, u povodu rasprave o Godišnjem izvješću o rezultatima i aktivnostima Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine i Godišnjem izvješću o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini za 2014.godinu, zadužio je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH da, u suradnji s Institucijom ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, na temelju ranijih preporuka i iskustava u radu, izradi prijedlog mjera za poboljšanje stanja ljudskih prava i sprečavanje diskriminacije u Bosni i Hercegovini, kako bi prijedlog mjera bio dostavljen Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine u roku od 90 dana.

Zastupnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine također je na svojoj 11. sjednici održanoj 13.5.2015.godine usvojio zaključak kojim se zahtjeva od Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Ministarstva za ljudska prava Bosne i Hercegovine da što prije Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine dostavi izvješće o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini, te u vezi stim predloži konkretne zakonodavne ili druge mjere.

II. DIO SREDIŠNJA BAZA PODATAKA ZA POČINJENA DJELA DISKRIMINACIJE

Način prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije, uspostava i vođenje središnje baze podataka u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH i suradnja nadležnih institucija u postupku razmjene podataka o predmetima diskriminacije o kojima se vodi evidencija uređeni su Pravilnikom o načinu prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 27/13).

Zakonom o zabrani diskriminacije i Pravilnikom o načinu prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije u Bosni i Hercegovini propisano je da su nadležne institucije u Bosni i Hercegovini dužne redovito voditi evidencije o svim slučajevima prijavljene diskriminacije i prikupljene podatke dostavljati Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

Podaci nadležnih institucija u BiH o pojavama diskriminacije, prikupljeni sukladno njihovim nadležnostima, neophodni su Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine radi izvršenja zakonske obveze u pogledu sačinjavanja izvješća o pojavama diskriminacije za Vijeće ministara Bosne i Hercegovine i Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine.

Zakon propisuje obvezu uspostave posebnih evidencija u zakonodavnim, izvršnim i sudskim tijelima u Bosni i Hercegovini radi evidentiranja slučajeva diskriminacije utvrđenih u kaznenim, parničnim, izvanparničnim i ovršnim postupcima.

Neuspostavljanje evidencija u nadležnim institucijama u Bosni i Hercegovini na način propisan člankom 8. Zakona o zabrani diskriminacije predstavlja jedan od razloga zbog kojeg nije uspostavljena središnja baza podataka za počinjena djela diskriminacije u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je tokom aprila 2011 godine, sa ciljem korištenja instrumenata pretprijetne pomoći (IPA), pristupilo izradi planskog instrumenta za identificiranje i analizu problema u oblastima socijalnog sektora.

Fokus je stavljen na programske zadatke:

- Sistem socijalnih usluga i poboljšanje praćenja kapaciteta – 2.200.000 €
- Tehničko jačanje kapaciteta Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i socijalnih usluga drugih institucija koje su uključene u poboljšanje zaštite – 800.000 €

U drugoj polovini 2015 godini pristupilo se tenderskim procedurama za nabavku planirane tehničke opreme i odabir pružaoca konsultantskih usluga.

Za očekivati je da se sa implementacijom Projekta krene u septembru 2015 godine.

Uzimajući u obzir činjenicu da je člankom 14. Pravilnika o načinu prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije u Bosni i Hercegovine propisano da će Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, do uspostave središnje baze podataka, koristiti podatke iz postojećih evidencija predmetno izvješće sačinjeno je na način da su korišteni podaci iz postojećih evidencija nadležnih institucija u Bosni i Hercegovini.

III DIO PRIKUPLJANJE PODATAKA O PREDMETIMA DISKRIMINACIJE U BiH

U postupku izrade ovoga izvješća sačinjena je lista institucija koje čine izvještajne jedinice, uključujući i institucije koje su u skladu s člankom 8. Zakona o zabrani diskriminacije i člankom 3. stavak (4) Pravilnika o načinu prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije u Bosni i Hercegovini dužne Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH dostavljati podatke o pravomoćno okončanim upravnim i sudskim postupcima u predmetima diskriminacije i zbirno obrađenim prijavljenim i pravomoćno okončanim slučajevima diskriminacije.

IV LISTA INSTITUCIJA NADLEŽNIH ZA PRIKUPLJANJE I DOSTAVU PODATAKA

Pravilnik o načinu prikupljanja podataka o predmetima diskriminacije u Bosni i Hercegovini daje listu institucija nadležnih za prikupljanje i dostavu podataka o predmetima diskriminacije u Bosni i Hercegovini i to:

- Institucije i tijela na razini BiH, entiteta, kantona, Brčko Distrikta BiH, općinske službe i pravne osobe s javnim ovlastima, te ostale fizičke i pravne osobe;
- Institucije nadležne za pravomoćno okončane upravne i sudske postupke u predmetima diskriminacije:
 - Sudovi u Bosni i Hercegovini;
 - Tijela uprave u Bosni i Hercegovini na svim razinama i pravne osobe s javnim ovlastima koje u upravnom postupku, izravno primjenjujući propise, rješavanju o pravima, obvezama ili pravnim interesima građana, pravnih osoba ili drugih stranaka u upravnim stvarima iz svoje mjerodavnosti.
 - Ured disciplinskog tužitelja Visokog sudbenog i tužiteljskog vijeća BiH za slučajeve počinjene diskriminacije od strane nositelja pravosudnih funkcija utvrđene u provedenim i pravomoćno okončanim disciplinskim postupcima;
 - Ostala tijela uspostavljena po posebnim propisima koja rješavaju o pravima, obvezama ili pravnim interesima građana, pravnih osoba ili drugih stranaka.
- Institucije nadležne za dostavu zbirno obrađenih prijavljenih i pravomoćno okončanih slučajeva diskriminacije koje vode evidencije o statističkim podacima u slučajevima diskriminacije:
 - Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine
 - Institucija Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine;
 - Ustavni sud Bosne i Hercegovine;
 - Ured zastupnika/agenta Vijeća ministara Bosne i Hercegovine pred Europskim sudom za ljudska prava.

Podaci o pojavama diskriminacije prikupljeni su u oblastima:

- zapošljavanja, rada i radnih uvjeta, pristupa zaposlenju, naknada, napredovanja u službi otpuštanja s posla;
- obrazovanja, nauke i sporta;
- socijalne zaštite i statusa korisnika socijalne zaštite;
- zdravstvene zaštite i dostupnosti zaštite i liječenja;
- obuke i stručnog usavršavanje;
- pravosuđa i uprave;
- stanovanja, pristupa stanovanju, uvjeta stanovanja i raskid ugovora o najmu;

- javnog informiranja i medija;
- članstva u profesionalnim udrugama;
- gospodarske djelatnosti;
- kulturnog i umjetničkog stvaralaštvu;
- jednakog sudjelovanja svih građana u javnom životu;
- obitelji i prava i odgovornosti u pogledu podizanja djece, u skladu s odredbama obiteljskog zakona;
- prava djeteta;
- ravnopravnosti spolova.

U pogledu ranjivih skupina podaci o pojavama diskriminacije prikupljeni su za sljedeće skupine: žrtve mučenja, osobe s invaliditetom, stare osobe, nacionalne manjine, strance i dr.

V POJAVNI OBLICI DISKRIMINACIJE S PRIJEDLOGOM MJERA

5.1. MOBING

U Godišnjem izvješću Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini koja se odnosi na mobing u BiH za 2012.godinu, Ombudsmeni su konstatirali da je u 2012.godini u odnosu na 2011.godinu, došlo do znatnog porasta broja pritužbi iz ove kategorije prava.

Prema podacima Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine iskazanim u Godišnjem izvješću o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini za **2013.godinu**, broj pritužbi koje se odnosi na mobinga i dalje je na prvom mjestu uz napomenu Ombudsmana da i za ovu godinu važi konstatacija da je uzrok prisutne pojave mobinga teška ekonomska situacija, visoka stopa nezaposlenosti, loše uređeno tržište rada i nedostatak kapaciteta nadležnih inspekcija.

Prema podacima Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine iskazanim u Godišnjem izvješću o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini za **2014.godinu**, u Odjelu za eliminaciju svih oblika diskriminacije Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine u **2014.godini** zaprimljeno je **69 žalbi** koje se odnose na mobing, koji broj je identičan broju žalbi na mobing iz prethodne 2014.godine. Ombudsmeni smatraju da registrirani broj slučajeva mobinga nije stvarni pokazatelj stanja kada je ova pojava u pitanju i uporednom analizom pokazatelja za sve navedene godine konstatiraju da je mobing u porastu.

Nakon konstatacije Institucije ombudsmana za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine da je u u 2012.godini u odnosu na 2011.godinu došlo do znatnog porasta broja pritužbi iz ove kategorije prava, Zastupnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine zadužio je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH da izradi preporuke i plan za smanjenje diskriminacije u oblasti mobinga.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je slijedom zaključka usvojenog od strane Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine od institucija vlasti na svim razinama u BiH, nadležnim za oblast rada i zapošljavanja, zatražilo dostavljanje preporuka i prijedloga radi izrade plana za smanjenje diskriminacije u oblasti mobinga.

Temeljem usvojenog zaključka od nadležnih institucija u Bosni i Hercegovini zatražene su informacije i podaci o pojavama i uzrocima mobinga, te prijedlozi mjera za njegovo smanjenje.

Podatke su dostavile sve institucije izuzev nadležnog odjela Vlade Brčko distrikta BiH.

Prema informacijama Agencije za državnu službu Bosne i Hercegovine problem mobinga nije uočen u praksi bilo da se radi o uposlenicima ili državnim službenicima. Prema evidencijama Agencije do sada nije vođen niti jedan disciplinski postupak po osnovi diskriminacije, niti je postojala žalba po istoj osnovi. Odluka Vijeća ministara BiH o uvjetima i načinu zaštite tjelesnog i moralnog integriteta državnog službenika institucija Bosne i Hercegovine u obavljanju dužnosti (Službeni glasnik BiH“, broj 39/13), djelomično sadrži i odredbe koje se odnose na pitanje zaštite od mobinga.

Prema pribavljenom mišljenju Agencije za državnu službu BiH od 19.1.2016.godine, u katalogu obuka koje pruža Agencija nalazi se niz obuka koje po svom sadržaju tematiziraju pitanja obveza državnih službenika u oblasti ljudskih prava, kao što su mobing i zaštita od mobinga, prevencija i zaštita od diskriminacije, seksualno uznemiravanje, implementacija presude Eurospkog suda za ljudska prava, međunarodni ugovori i praksa u BiH, primjena Zakona o zaštiti osobnih podataka, radno-pravni odnosi u institucijama BiH, ustavna zaštita ljudskih prava i građanskih sloboda, te zakonske odredbe o ravnopravnosti spolova. Obuka za novouposlene također sadrži oblast ljudskih prava koje tematiziraju prava iz radnog odnosa i zabranu diskriminacije, kao i etiku u javnoj upravi i kodeks državnih službenika. Navedene teme se nalaze u redovnom katalogu obuka u organizaciji Agencije i organiziraju se svake godine u skladu s raspoloživim resursima i interesu za pohađanje. Agencija za državnu službu BiH je prepoznala značaj prevencije i borbe protiv diskriminacije i već nekoliko godina aktivno daje svoj doprinos u ovoj oblasti.

Agencija je uz pomoć njemačke razvojne agencije GIZ razvila napredni sistem za upravljanje elektronskim učenjem (LSM), koji omogućava učinkovitiji i jeftiniji pristupobukama. Jedan od pet razvijenih self-study kurseva jest onaj na temu mobinga. S tim u vezi Agencija je predložila da Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH kao obrađivač Akcijskog plana uvrsti mjesru obaveznog pohađanja osnovnog dvostanog online kursa mobing za sve uposlene, imenovane i izabrane osobe koje se financiraju iz budžeta institucija BiH. Pored navedenog, Agencija je također predložila donošenje odluke Vijeća ministara BiH o obaveznom pohađanja navedenog kursa za uposlene u institucijama BiH. Za provođenje ove obuke nisu potrebna dodatna finacijska sredstva jer je kurs završen i već postavljen na modul platforme <http://lms.ilearn.gov.ba>. Indikator provođenja mjere jeste da sve navedene osobe imaju certifikat Agencije o uspješnom završetku kursa mobinga.

Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine je u dostavljenim prijedlozima i preporukama za smanjenja diskriminacije u oblasti mobinga navelo da je u posljednje vrijeme aktualizirano pitanje usvajanja odgovarajućih mehanizama radi zaštite od mobinga. S tim u vezi Ministarstvo pravde BiH je u okviru svojih nadležnosti iniciralo izmjene i dopune radnog zakonodavstva, te je člankom 86e. i člankom 86f. Zakona o radu u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 26/04, 7/05, 48/05 i 60/10), propisana zabrana (sustavnog) zlostavljanja uposlenika od strane poslodavaca i drugih uposlenika (mobing), kao i način zaštite od mobinga. Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine smatra da je zaštita od mobinga na zadovoljavajući način regulirana radnim zakonodavstvom na razini Bosne i Hercegovine. Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine je u vezi s predmetnom problematikom mišljenja da

se što veći broj uposlenika treba uključiti u edukaciju o mobingu kroz programe obuke koje provodi Agencija za državnu službu Bosne i Hercegovine.

Prema podacima **Visokog sudbenog i tužiteljskog vijeće Bosne i Hercegovine** pred nadležnim sudovima u Bosni i Hercegovini u tijeku 2013.godine, riješeno je ukupno 86 predmeta iz oblasti diskriminacije, od čega su 32 predmeta riješena meritornom sudskom odlukom. Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine dostavilo je Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH primjerke (anonimiziranih) sudskih odluka iz oblasti diskriminacije. Analizom predmetnih sudskih odluka došlo se do zaključka da se najveći broj njih odnosi na radne odnose, što se u pojedinim predmetima može dovesti i u vezu s postojanjem mobinga.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je u vrijeme dostavljanja traženih podataka navelo da institut mobinga nije predviđen Zakonom o radu („Službene novine Federacije BiH“, br. 43/99, 32/00 i 29/03) i da je samo članak 5. tada važećeg zakona imao antidiskriminacijsku normu. Ministarstvo je obrazložilo i nova zakonska rješenja u Nacrtu zakona o radu u Federaciji BiH, koji je u to vrijeme bio u zakonodavnoj proceduri, navodeći da je istim predviđena zabrana svake vrste diskriminacije i uvedeni novi temelji diskriminacije kao što su mobing, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje, kao i diskriminacija u svezi sa sindikalnim aktivnostima kod poslodavca. Naglasilo je da su navedena zakonska rješenja usklađena sa Zakonom o zabrani diskriminacije i Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. Također je navelo da je predložena i dopuna zakona prema principima utvrđenim u Konvenciji MOR-a o diskriminaciji u odnosu na uposlenje i zanimanje (br. 111). Navedenim radnjama namjeravala se osigurati dodatna zaštita radnika od postupanja poslodavaca, posebice kada je u pitanju mobing. U trenutku sačinjavanja ovoga izvješća usvojen je Zakon o radu Federacije BiH.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike u pogledu navedenog mišljenja je da se u cilju smanjenja mobinga obvezno planira unapređenje kapaciteta mjerodavnih inspekcija rada i njihova dodatna edukacija o postupanjima u slučajevima mobinga i diskriminacije. Kapaciteti inspektorata trebali bi kvantitativno i kvalitativno odgovarati izazovu i specifičnostima mogućih situacija, kako bi se na najbolji mogući način utvrdilo činjenično stanje i uz što manje štetne posljedice na psihu podnosioca zahtjeva.

Kao drugu značajnu stvar istaknulo je provedbu kampanji na jačanju svijesti radnika i njihovog upoznavanja sa zakonskim pravima, kao i upoznavanja poslodavaca s kažnjivošću određenih postupaka. Dakle, prema Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike akcent bi trebalo staviti na aktivnu i sveobuhvatnu promociju i informiranje radnika i poslodavaca o ponašanjima koja predstavljaju mobing i diskriminaciju i zakonske mogućnosti koje stoje na raspolaganju žrtvi i kaznenim odredbama. Ministarstvo također smatra da se u navedene kampanje uključe udruge poslodavaca i radnika putem kojih će se informacije prenositi do njihovog članstva.

Nadalje je mišljenja da se treba pružiti pravna i stručna pomoć žrtvama mobinga, besplatna pravna pomoć i zastupanja žrtava mobinga u pokrenutim postupcima. U preporukama se također ističe važnost uloge sudova u Bosni i Hercegovini u ovim procesima. Žrtve mobinga ne bi trebale biti izložene plaćanju sudskih pristojbi i sudovi bi u ovakvim slučajevima trebali postupati žurno kako traženje pravne zaštite ne bi izgubilo svoju svrhu radi odugovlačenja postupka. U navedenom smislu trebalo bi planirati uspostavu tijesne suradnje postupajućeg

ombudsmana sa sudskim i istražnim tijelima i raditi na edukaciji sudaca radi boljeg razumijevanja pojave mobinga.

Suprotno preporukama Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, u pogledu ulogu inspekcije rada u smanjenju pojave mobinga, **Federalna uprava za inspeksijske poslove – Inspektorat inspekcije rada** u svome odgovoru je navela da zakonskim propisima u oblasti rada u Federaciji BiH nije predviđena nadležnost inspekcije rada kod utvrđivanja i postupanja u slučajevima diskriminacije i mobinga i da je ova problematika u isključivoj nadležnosti sudova.

Agencija za državnu službu Federacije BiH ukazala je svojom informacijom na probleme koji bi mogli imati diskriminirajući karakter i s tim u vezi dala određene preporuke. Prema navodima Agencije za državnu službu Federacije BiH proces zapošljavanja državnih službenika odvija se na zahtjev tijela državne službe i u skladu s odredbama Zakona o državnoj službi u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, br.29/03, 23/04, 39/04, 54/04, 67/05, 8/06 i 4/12) i Uredbe o uvjetima, načinu i programu za polaganje ispita općeg znanja i stručnog ispita za kandidate za državnu službu u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 69/06, 78/06 i 63/08). S obzirom da Agencija za državnu službu Federacije BiH postupa po žalbama koje ulažu kandidati koji su učestvovali u natječajnim procedurama, Agencija u dostavljenoj informaciji navodi žalbene razloge kandidata. Pozivajući se na diskriminaciju na temelju nacionalnog podrijetla, osam kandidata je uložilo žalbu na zaprimljenu obavijest Agencije o rezultatima stručnog ispita i odabiru kandidata s liste uspješnih kandidata. Jedan kandidat se u uloženoj žalbi pozvao na diskriminaciju na temelju spola. Tri kandidata su u uložnim žalbama naveli da su diskriminirana zbog toga što prilikom odabira nije uzet u obzir utvrđeni invaliditet i status ratnih vojnih invalida. Agencija za državnu službu Federacije BiH također je navela da je organizirala i održala obuku na temu „Mobing na radnom mjestu“ kojom su državni službenici upoznati s postupcima, fazama, uzrocima i vrstama mobinga. Obuka na istu temu predviđena je programom obuka državnih službenika u Federaciji BiH i za prošlu godinu.

Agencija za državnu upravu Republike Srpske je u svome odgovoru u povodu zatraženih prijedloga i preporuka za smanjenje diskriminacije navela da prema Zakonu o republičkoj upravi („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 118/08, 11/09, 74/10 i 24/12) Agencija za državnu upravu obavlja upravne i druge stručne poslove koji se odnose na uspostavu i provedbu jedinstvenih pravila i procedura za zapošljavanje, imenovanje, postavljanje, ocjenjivanje i napredovanje državnih službenika, planiranje i realiziranje u suradnji s tijelima uprave vlastitog tijela i kadrovskih potreba tih tijela, predlaganje strategije, donošenje programa obučavanja i općeg stručnog usavršavanja državnih službenika za sva tijela uprave, kao i primjena navedene strategije i programa samostalno ili u suradnji s drugim tijelima i organizacijama. Isto tako, predlaže Vladi način polaganja stručnog ispita za rad u upravi, donosi program i organizira polaganje ispita za rad u republičkoj upravi, utvrđuje najviše standarde, pravila i procedure rukovođenja u tijelima republičke uprave, priprema i vodi Centralni registar državnih službenika (kadrova), pruža stručnu pomoć tijelima republičke uprave u planiranju, zapošljavanju i odlučivanju o pravima i obvezama državnih službenika, podnosi izvješća i informacije na zahtjev republičke zakonodavne i izvršne vlasti, obavlja izdavačku djelatnost u svezi obuka i stručnog usavršavanja državnih službenika i druge poslove sukladno zakonu. Agencija za državnu upravu Republike Srpske također navodi da nema nadležnost davati prijedloge i preporuke za smanjenje diskriminacije u oblasti mobinga.

Ministarstvo rada i boračko invalidske zaštite Republike Srpske, kao resorno nadležno ministarstvo za pitanja rada i zapošljavanja u Republici Srpskoj, dostavilo je informaciju koja se odnosi na oblast mobinga. Zakon koji daje definiciju mobinga i propisuje njegovu zabranu je Zakon o radu - Prečišćeni tekst („Službeni glasnik RS“, broj 55/07). U smislu odredbi ovoga zakona nije dozvoljeno uznemiravanje i seksualno zlostavljanje, nasilje po osnovi spola, kao i sustavno zlostavljanje radnika od poslodavaca i drugih uposlenih. Uznemiravanjem se po istom zakonu smatra svako neželjeno ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva osobe koja traži zaposlenje, kao i radnika, a koje izaziva strah ili stvara ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Seksualno uznemiravanje je svako verbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva osobe koja traži zaposlenje, kao i radnika u sferi spolnoga života, a koje izaziva strah ili stvara ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Zakon definiše mobing kao specifični oblik ponašanja na radnom mjestu, kojim jedna ili više osoba sustavno, u dužem vremenskom razdoblju, psihički zlostavlja ili ponižava drugu osobu s ciljem ugrožavanja njezinog ugleda, časti, ljudskog dostojanstva i integriteta. Poslodavac je dužan poduzeti efikasne mjere s ciljem sprječavanja nasilja na temelju spola, diskriminacije, uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja u radu i/ili u vezi s radom i mobinga te ne smije poduzimati nikakve mjere prema radniku zbog činjenice da se žalio na nasilje, diskriminaciju, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i mobing. Citirajući naprijed navedene zakonske odredbe Ministarstvo rada i boračko invalidske zaštite Republike Srpske navodi kako je iz istih vidljivo da zakon zabranjuje uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i mobing i garantira spolnu ravnopravnost u procesu zapošljavanja. Također navodi da je radno zakonodavstvo u Republici Srpskoj usuglašeno s odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH i da su na inicijativu Gender centra Republike Srpske u ovaj zakon ugrađene odredbe koje se odnose na definiranje instituta „mobinga“ i „nasilja na temelju spola“, kao oblika nasilja u sustavu radnih odnosa. Ministarstvo na kraju konstatira da zaštita koju Zakon o radu pruža nije dovoljna i da se iz ovih razloga u Republici Srpskoj pristupilo pripremanju i donošenju posebnog zakona. U planu rada Vlade i Narodne skupštine Republike Srpske za 2012.godinu bilo je predviđeno donošenje zakona o sprječavanju zlostavljanja na radu kojim bi se sadržajnije i kvalitetnije utvrdili oblici zlostavljanja i uredilo sprječavanje zlostavljanja na radu u odnosu na rješenja sadržana u Zakonu o radu kao segment ukupne zaštite radnika u Republici Srpskoj. Nacrt zakona je razmatran na 22. redovitoj sjednici Narodne skupštine Republike Srpske održanoj 7.11.2012.godine i na temelju zaključka Narodne skupštine Republike Srpske provedena javna rasprava o Nacrtu zakona u šest područnih centara Republike Srpske. Po okončanju javne rasprave Prijedlog zakona je od strane Vlade dostavljen Narodnoj skupštini Republike Srpske u veljači 2013.godine. Na prijedlog Unije udruženja poslodavaca Republike Srpske jedan od odbora u Narodnoj skupštini nije podržao ovaj zakon, tako da se on i dalje nalazi pred Narodnom skupštinom Republike Srpske u formi prijedloga. U vezi s naprijed navedenim Ministarstvo rada i boračko invalidske zaštite Republike Srpske zaključuje da je pitanje sprječavanja zlostavljanja na radu (mobing) u potpunosti u nadležnosti entiteta i da je djelomično uređeno Zakonom o radu.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u skladu sa dostavljenim podacima i prijedlozima za smanjenje pojave diskriminacije u oblasti mobinga zaključilo je da većina nadležnih institucija traži da se zakonskim aktivnostima na sustavan način uredi sprječavanje zlostavljanja na radu (mobing) i predvidi postupak i način ostvarenja prava na zaštitu od zlostavljanja na radu kod poslodavca pred već postojećim tijelima.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je prilikom izrade ovoga izvješća i davanja prijedloga mjera, kao zakonom utvrđenu obvezu suradnje s organizacijama

civilnoga društva, uzelo u obzir i analizu stanja u oblasti mobinga kojeg su uradile nevladine organizacije. Nevladine organizacije Centar za društvena istraživanja Analitika u partnerstvu s Mediacentrom, Pravima za sve i Vaša prava BiH sačinile su publikaciju „Regulacija mobinga u Bosni i Hercegovini u kontekstu Zakona o zabrani diskriminacije“. U publikaciji se ukazuje na kompleksnost diskriminacije i mobinga koje su u posljednjim decenijama rezultirale donošenjem posebne zakonske regulative u gotovo svim europskim državama. Predmetna publikacija dostavljena je Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i kao inicijativa u kojoj je istaknuta potreba donošenja posebnog zakona u ovoj oblasti.

U skladu sa navedenim Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice predlaže da se razmotri donošenje sljedećih mjera:

Mjera 1: *Razmotriti mogućnost donošenja posebnog zakona za zaštitu od mobinga u institucijama BiH.*

Mjera 2: *U programe obuka koje provode agencije za državnu službu u Bosni i Hercegovini uključiti posebnu obuku o mobingu i drugim pojavnim oblicima diskriminacije (osigurati obuhvat većeg broja rukovodnih i ostalih državnih službenika i uposlenika)*

Mjera 3: *Sačiniti poseban izvještaj o slučajevima mobinga u BiH sa prijedlogom sveobuhvatnih mjera*

Prema mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, koje je putem Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske proslijeđeno Ministarstvu civilnih polova Bosne i Hercegovine zaključno sa 1.12.2015. godine, mjera 1. koja se odnosi na donošenje posebnog zakona za zaštitu od mobinga u BiH je neprihvatljiva uz obrazloženje da je pitanje mobinga u potpunosti u nadležnosti entiteta i da je u Republici Srpskoj djelomično uređeno Zakonom o radu.

Prema mišljenju Ministarstva rada i socijalne politike Federacije BiH, proslijeđenog Ministarstvu civilnih polova Bosne i Hercegovine zaključno sa 1.12.2015. godine, pitanje mobinga bi također trebalo sagledati u kontekstu novog Zakona o radu koji je u Federaciji BiH stupio na snagu.

Prema dopunjenom mišljenju Ministarstva rada i socijalne politike Federacije BiH upućenom putem Ministarstva civilnih poslova BiH novim Zakonom o radu dopunjene su odredbe o zabrani diskriminacije na način da su predviđeni novi osnovi diskriminacije kao što su mobing, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje, zabrana diskriminacija u vezi sa sindikalnim aktivnostima kod poslodavaca u skladu s Konvencijom Međunarodne organizacije rada koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja, te u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije i Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH. U mišljenju se navodi da je odredbom članka 8. Zakona o radu zabranjena svaka vrsta diskriminacije radnika, kao i osobe koja traži zaposlenje, te propisano da diskriminacija može biti direktna i indirektna. Diskriminacija je zabranjena u odnosu na uvjete za zapošljavanje i izbor kandidata za obavljanje određenog posla, uvjete rada i sva prava iz radnoga odnosa, obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje, napredovanje u poslu i otkazivanje ugovora o radu. Odredbe ugovora o radu za koje se utvrdi da su diskriminirajuće po nekom od osnova iz toga zakona, ništave su. Odredbom članka 9. istoga zakona poslodavcu i drugim osobama zaposlenim kod poslodavaca zabranjeno je uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje, nasilje po temelju spola, kao i sustavnouznemiravanje na radu ili u vezi s radom (mobing) radnika i osoba koji traže zaposlenje kod poslodavca. Uznemiravanje u smislu tog zakona je svako neželjeno ponašanje

uzrokovano nekom od diskriminacijskih osnova iz tog zakona koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva radnika i osobe koja traži zaposlenje, a koje uzrokuje strah ili neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Nasilje na temelju spola je bilo koje djelo koje nanosi fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnje takvim djelima koje ozbiljno sputavaju osobe u njihovim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti spolova na radu ili u vezi s radom. U smislu Zakona o radu, mobing predstavlja specifičnu formu nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koje podrazumjeva ponavljanje radnji kojim jedna ili više osoba psihički zlostavlja i ponižava drugu osobu, a čija je svrha ili posljedica ugrožavanje njegovog ugleda, časti, dostojanstva, integriteta, degradacija radnih uvjeta ili profesionalnog statusa. Odredbama Zakona o radu predviđena je i zaštita u slučajevima diskriminacije koja se može zahtijevati prvo kod poslodavca, a potom i kod nadležnog suda podnošenjem tužbe. Ako radnik, odnosno osoba koja traži zaposlenje, u slučaju spora iznesu činjenice koje opravdavaju sumnju da je poslodavac postupio suprotno odredbama Zakona o radu, na poslodavcu je teret dokazivanja da nije bilo diskriminacije, odnosno da postojeća razlika nije usmjerena na diskriminaciju već da ima svoje objektivno opravdanje. Također, propisano je i da se u slučajevima diskriminacije, uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja, nasilja na temelju spola, kao i mobinga na radu ili u vezi s radom, ni jedna odredba tog zakona ne može tumačiti kao ograničavanje ili umanjivanje prava na vođenje krivičnog ili građanskog postupka.

Pored naprijed navedenog, Ministarstvo rada i socijalne politike Federacije BiH smatra da predloženo Izvješće o pojavama diskriminacije u BiH predstavlja kvalitetan plan aktivnosti za poduzimanje konkretnih zakonodavnih i drugih mjera u cilju sprečavanja diskriminacije u Bosni i Hercegovini i također podržava prijedlog mjera iz Akcijskog plana za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini.

5.2. OBRAZOVANJE

U *Godišnjem izvještaju Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine o pojavama diskriminacije za 2013* navodi se da je zaprimljeno 13 žalbi u vezi diskriminacije u obrazovanju, a u vremenskom intervalu od 13.9.2013. do 29.11.2013., registrirano je sedam predmeta u vezi s problemom obrazovanja djece povratnika u Vrbanjicima, Pobuđu i Konjević-Polju. U ovom Izvještaju se navodi sljedeće naznačeno po a), b), i c):

- a) “ Imajući u vidu činjenicu da je došlo do kršenja prava djece u procesu osnovnog obrazovanja, da do završetka prvog polugodišta školske 2013./2014. godine veliki broj djece nije krenuo na nastavu u Konjević-Polju, da nije došlo do približavanja stavova različitih strana, kao ni da pokušaji posredovanja i iznalaženja rješenja putem dijaloga nisu urodili plodom, ombudsmeni su donijeli odluku o izradi specijalnog izvještaja o pravu djece na obrazovanje u Bosni i Hercegovini (str. 19. Izvještaja)”.

U vezi tačke (a) Ombudsmana, prema mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske koje je putem Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske prosljedilo Ministarstvu civilnih polova Bosne i Hercegovine zaključno sa 1.12.2015. godine, u naprijed citiranom dijelu iz Godišnjeg izvješća, potrebno je navesti i sljedeće iz istoga:

“U sali Gradskog vijeća u Sarajevu 7.11.2013.godine održan je sastanak o temi Pravo na obrazovanje u organizaciji Unije za održivi povratak i integracije BiH (nevladina organizacija sa specijalnim konsultativnim statusom pri Ekonomskom i Socijalnom savjetu Ujedinjenih nacija), a povodom problema u Konjević Polju i Vrbanjicima.

Predstavници OEBS-a i UNICEF-a su sa aspekta najboljeg interesa djeteta izrazili zabrinutost jer djeca ne idu u školu, te ukazali da i roditelji snose odgovornost što djeca ne pohađaju nastavu, a prema Konvenciji o pravima djeteta. Predstavници roditelja i nevladinih organizacija uglavnom su odgovornim za nastali problem smatrali vlasti Republike Srpske i međunarodnu zajednicu, a sastanak je okončan bez konkretnih zaključaka.

b) „S ciljem analize provođenja Okvirnog zakona, neophodno je prikazati što realniju sliku stanja u školama, a naročito u pogledu: prava na maternji jezik u osnovnim školama, prava na nacionalnu grupu predmeta u osnovnim školama i prava na mješoviti nacionalni sastav nastavnog kadra i školskih odbora u osnovnim školama (str. 19 Izvješata)“.

U vezi tačke (b) Ombudsmana, prema mišljenju **Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske**, koje je Ministarstvu civilnih polova Bosne i Hercegovine proslijeđeno putem Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske zaključno sa 1.12.2015. godine, dalo je pregled aktivnosti koje se odnose na oblast oblasti obrazovanja koje su navedene u fus noti.¹

c) „U pogledu primjene Zakona o zabrani diskriminacije, postoji veoma nizak nivo sudske prakse, što značajno utiče na efikasnost primjene Zakona i umanjuje mogućnost Institucije ombudsmana da u potpunosti izvršava svoje Zakonom utvrđene obaveze. Iako je od usvajanja Zakona prošlo više od četiri godine, kao rezultat donesene su svega dvije pravosnažne sudske presude kojima se utvrđuje diskriminacija, i to Kantonalnog suda u Mostaru² i Općinskog suda u Livnu³. U pogledu „dvije škole pod jednim krovom“ Općinski sud u Travniku odbacio je tužbu⁴, a na isti način pravosnažno je okončan postupak pred Kantonalnim sudom u Mostaru⁵ (str. 26. Izvještaja).”

U Godišnjem izvještaju Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine o pojavama diskriminacije za 2014. godinu samo se navodi se da je u Odjelu za eliminaciju svih oblika diskriminacije registrovano ukupno 230 žalbi od kojih se 12 žalbi odnosi na **diskriminaciju u oblasti obzovanja** s tim da u daljem sadržaju izvještaja nisu obrazlagani sadržaji podnesenih žalbi.

1 -da su zakoni Republike Srpske u oblasti obrazovanja usklađeni sa međunarodnim dokumentima u oblasti obrazovanja i ljudskih prava;
-da nijedan zakon u oblasti obrazovanja u Republici Srpskoj ne sadrži diskriminatorske odredbe. U školama Republike Srpske nema segregacije. Problem „dvije škole pod jednim krovom“ je problem u Federaciji BiH. U Republici Srpskoj nema takvih slučajeva. Konferencija ministara obrazovanja u BiH je izrazila spremnost, odnosno svoje opredjeljenje, da sagleda aktuelno stanje u obrazovnim ustanovama na području Federacije BiH gdje je evidentno postojanje tog specifičnog fenomena.

-da u Republici Srpskoj NPP nisu podijeljeni i definisani na nacionalnim osnovama. Poštuju se dostignuća struke i ostali metodički, didaktički kriteriji, koliko je to moguće.

-Nacionalna grupa predmeta (maternji jezik, istorija, geografija, poznavanje prirode i društva) u Republici Srpskoj se u osnovnim školama u kojima u razredu ima najmanje 18 učenika druge nacionalnosti, kao i u nekim područnim školama koje pohađaju samo djeca povratnici izučava u skladu sa nacionalnim sastavom učenika. Vjeronauka kao nacionalni predmet se izučava u gotovo svim školama u Republici Srpskoj. U Republici Srpskoj u 21 školi se izučava nacionalna grupa predmeta.

-U potpunosti je u školskoj 2003/04 godini izvršeno uklanjanje uvredljivih i neprimjerenih sadržaja iz programa i udžbenika za osnovne i srednje škole u BiH.

-Kriterijumi o nazivima škola, školskim simbolima i školskim manifestacijama su u Republici Srpskoj ispoštovani gotovo u potpunosti.

-U Republici Srpskoj Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske obezbjeđuje besplatne udžbenike za sve učenike prvog i drugog razreda osnovne škole. Za djecu osnovnoškolskog uzrasta romske nacionalnosti besplatne udžbenike obezbjeđuju lokalne zajednice.

-Takođe, svim učenicima osnovne škole u Republici Srpskoj kojima je škola udaljena od mjesta stanovanja četiri ili više kilometara, Ministarstvo prosvjete i kulture obezbjeđuje besplatan prevoz. Nema prakse prevoza učenika u jednonacionalne škole izvan njihovog upisnog područja.

2- Presuda Kantonalnog suda u Mostaru broj: P 58 0 P 056658 09 P

3- Presuda Općinskog suda u Livnu broj: 68 0 P 017561 11 P

4- Presuda Općinskog suda u Travniku broj: 51 0 P 054 522 11 P

5- Presuda Kantonalnog suda u Mostaru broj: 58 0 Ps 085 653 12 Pž

U Izvještajnom periodu (2013/14) Ministarstvo za ljudska prava BiH je zaprimilo pet predstavki/žalbe koje se odnose na diskriminaciju u obrazovanju od čega se dvije predstavke odnose na diskriminaciju djece Roma u srednjoškolskom obrazovanju na prostoru Federacije BiH.

Prema mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, koje je putem Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske proslijeđeno Ministarstvu civilnih polova Bosne i Hercegovine zaključno sa 1.12.2015. godine, u naprijed navedenoj konstataciji treba precizirati u kojem dijelu BiH je prijavljena diskriminacija.

Od ukupno 4 podnesene predtavke jedna se odnosila na ostvarivanje prava na edukaciju nastavnika u FBiH; jedna na pedagoške standarde - diskriminacija nastavnika stručno-teorijske nastave - Sarajevski kanton; jedna na nastavak srednjoškolskog oobrazovanja romskog učenika i jedna na isključenje iz IV razreda srednje škole romskog učenika – obje u Sarajevskom kantonu. Jedna od predstavki odnosila se na predstavku u vezi s problemom obrazovanja djece povratnika Bošnjaka podnesenu od strane Savjeta roditelja O.Š. „Petar Kočić“ u Kravici i područnu školu i Konjević polju i Pobudžu a odnsila se na korištenje Bosanskog jezika i izvođenje nacionalne grupe predmeta.

Prema podacima VSTV BiH i organizacije „Vaša prava“, u izvještajnom periodu, donesene su četiri sudske odluke u predmetima diskriminacije po osnovu obrazovanja, od kojih se tri odnose na dva slučaja utvrđivanja diskriminacije po osnovu organiziranja škole na etničkom principu i jedan slučaj na utvrđivanje postojanja diskriminacije u pogledu postupanja s djetetom s posebnim potrebama u obrazovanju. Prvu presudu utvrđivanja diskriminacije po osnovu organiziranja škole na etničkom principu donio je Općinski sud u Mostaru 27.4.2012., odnosno naložio poduzimanje neophodnih I zakonom predviđenih koraka I radnji usklađenih sa legitimnim I specifičnim ciljevima obrazovanja u skladu sa propisima BiH, a u cilju prestanka dalje diskriminacije djece u školama na području Hercegovačko-neretvanskog kantona na osnovu njihove etničke pripadnosti. Na navedenu presudu prvooptuženi Ministarstvo obrazovanja HNK I drugooptuženi oš Stolac I trećeoptuženi oš Čapljina uložili su žalbu koju je Kantonalni sud u Mostaru svojim rješenjem od 11.6.2013. uvažio I osporenu presudu ukinuo I tužbu tužitelja odbacio kao neblagovremenu. Udruženje „Vaša prava BiH“ blagovremeno ulažu reviziju protiv drugostepenog rješenja koju Vrhovni sud Federacije BiH presudom od 29.8.2014. uvažava I drugostepeno rješenje Kantonalnog suda u Mostaru preinačuje na način da se žalba tuženog odbija I prvostepena presuda potvrđuje. „Vaša prava“ su Općinskom sudu u Mostaru podnijela prijedlog za izvršenje presude I ovaj postupak izvršenja je u toku.

Prema mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, koje je putem Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske proslijeđeno Ministarstvu civilnih polova Bosne i Hercegovine zaključno sa 1.12.2015. godine, u naprijed navedenom je potrebno navesti u kojem dijelu BiH se dogodio slučaj diskriminacije u pogledu postupanja s djetetom s posebnim potrebama.

Komitet za prava djeteta u svojim zaključnim razmatranjima od oktobra 2012. godine u poglavlju Opšta načela (članovi 2, 3, 6 i 12 Konvencije)- Zabrana diskriminacije između ostalog konstatuje:

„Komitet pozdravlja usvajanje Zakona o zabrani diskriminacije u julu 2009. godine i revidiranog Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma u julu 2010. godine. Međutim,

Komitet sa zabrinutošću primjećuje da rasna diskriminacija ostaje ozbiljan i raširen problem u Državi članici. Iz tog razloga, Komitet je posebno zabrinut za sljedeće:

- *Diskriminacija u kontekstu obrazovanja i dalje je prisutna, uključujući dalje postojanje tzv. "dvije škole pod jednim krovom" i politiku mono-etničkih škola u Državi članici, gdje su razredi odvojeni na osnovu nacionalnosti tako da djeca pohađaju nastavu samo u školama koje pripadaju njihovoj etničkoj grupi;*
- *Akcionni plan Države članice o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika drugih nacionalnih manjina nije efikasno implementiran što je opet posljedica ograničenja raspodjele budžeta i nejasne podjele odgovornosti između zainteresovanih strana; te što su romska djeca i dalje često podvrgnuta teškoj diskriminaciji što za rezultat ima, između ostalog, teška kršenja njihovih prava na obrazovanje i zdravstvenu njegu;*

Prema mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, koje je putem Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske proslijeđeno Ministarstvu civilnih polova Bosne i Hercegovine zaključno sa 1.12.2015. godine, iza „dvije škole pod jednim krovom“ treba dodati u Federaciji BiH. Pored navedenog, u rečenici „razvijaju se modeli za potporu upravnim i zakonskim mjerama za neriješena pitanja segregacije u obrazovanju u BiH“ treba zamijeniti sa „Federaciji BiH“, jer u Republici Srpskoj nema slučajeva segregacije.

i poziva Bosnu i Hercegovinu da:

- *preduzima dalje zakonske mjere kako bi sistematično uskladila svoje zakonodavstvo sa zahtjevima iz Zakona o zabrani diskriminacije iz 2009. godine i podiže svijest javnosti o pravnim lijekovima koji su dostupni u slučajevima diskriminacije, uključujući izradu informacije o tome kako napraviti pritužbe Instituciji ombudsmana za ljudska prava u Bosni i Hercegovini koja je na raspolaganju, posebno u obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, gdje se djeca često susreću sa problemima diskriminacije;*
- *odmah prekine segregaciju djece u školama na osnovu nacionalnosti prekidajući takozvanu politiku "dvije škole pod jednim krovom" i jednonacionalnih škola i na taj način osigura odgovarajuće mjere podrške i pravilno obučene obrazovne kadrove kako bi se olakšala etnička raznolikost i integracija u školama;*
- *preduzme aktivne mjere kako bi osigurala implementacija vlastitog Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika drugih nacionalnih manjina, uključujući i dodjelu odgovarajućih ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa i uspostavljanje jasnih odgovornosti između relevantnih državnih tijela i / ili učesnika.*

U Akcionom planu Vijeća Evrope za Bosnu i Hercegovinu 2015 – 2017. u poglavlju „obrazovanje“ stoji sljedeće:

„Dati doprinos inkluziji i pristupu kvalitetnom obrazovanju za sve, promociji ljudskih prava i demokratskog građanstva u školama i prevazilaženje međuetničkih podjela u obrazovanju.

Pristup kvalitetnom obrazovanju za sve grupe poboljšan je u skladu sa Preporukom Vijeća Evrope OM/REC(2012)13 i planovima politika o inkluzivnom obrazovanju uBIH.

Pružaju se podrška reformi obrazovanja radi osiguranja kvalitetnog obrazovanja, politike, upravljanja, obrazovnih praksi i poštivanja ljudskih prava.

Promoviše se i sprovodi u praksi koncept inkluzivnog obrazovanja kao načelo reforme kojim se poštuje i omogućava različitost među svim učenicima sa posebnim fokusom na one kod kojih postoji viši rizik marginalizacije i isključenja.

Škole i školske zajednice su bolje opremljene za pružanje podrške praksama inkluzivnog obrazovanja.

Jačaju se ljudska prava i demokratska kultura u školama da bi se mladi pripremili za život kao aktivni građani u demokratskim društvima.

Razvijaju se modeli za potporu upravnim i zakonskim mjerama za neriješena pitanja segregacije u obrazovanju u BiH.

U BiH još uvijek postoje škole u kojima postoji segregacija u obrazovanju, monoetničke strukture odvojene od multietničkih sredina i diskriminatorni nastavni planovi i programi ili prakse. Postoji očigledna potreba za rješavanjem ovih problema kroz inkluzivni pristup obrazovanju, sa naglaskom na unapređenje kvaliteta obrazovanja, kako bi se obezbijedio pristup kvalitetnom obrazovanju svim članovima društva, a posebno najugroženijim, bez diskriminacije.

Prema mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, koje je putem Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske prosljeđeno Ministarstvu civilnih polova Bosne i Hercegovine zaključno sa 1.12.2015. godine, na početku prethodne rečenice riječi „U BiH još uvijek postoje škole u kojima postoji segregacija u obrazovanju....“ riječi „BiH“ treba zamijeniti riječima „Federaciji BiH“. Također, iza riječi „diskriminacije“ dodati riječ „u Federaciji BiH“. Prema predmetnom mišljenju u ovome dijelu treba dodati sljedeće: „Konferencija ministara obrazovanja u BiH je 24.9.2013.godine usvojila zaključke kojim se osuđuje diskriminacija, segregacija, asimilacija i politizacija u obrazovanju u BiH, te se pozivaju nadležne obrazovne vlasti da otklone diskriminaciju, segregaciju, asimilaciju i politizaciju ako postoje.“

Na osnovu rezultata prethodne regionalne inicijative Vijeća Evrope, obezbijedit će se šira primjena takve pristupne metodologije, kroz podršku školama u vidu stručne pomoći i bespovratne pomoći za povećanje nivoa inkluzivnosti i aktivnog građanstva, pružanjem podrške rukovodiocima škola i inspektorima da postanu svjesniji i pruže veću podršku politikama inkluzivnog obrazovanja kao načelu reforme, sa posebnim fokusom na one kod kojih postoji veći rizik od marginalizacije i Isključenja, i kroz osposobljavanje nastavnika za inkluzivno obrazovanje u učionicama.

Posebna podrška će se pružiti provođenju planova politika u praksi koje je izradio tim za razvoj politika u BiH u kontekstu regionalne inicijative kako bi se obezbjedila šira i sistematičnija praksa u cijeloj zemlji. Ovi planovi za BiH će se oslanjati na iskustva iz regiona i iz BiH, a zasniivat će se na konkretnim dokazima iz pilot škola u regionu. Prosvjetni radnici i relevantni akteri iz oblasti civilnog društva proći će obuku u oblasti inkluzivnog obrazovanja, obrazovanja za demokratsko građanstvo i/ili ljudska prava koje se primjenjuju u obrazovnim ustanovama, a prioritet će biti saradnja sa

relevantnim državnim akterima u cilju promocije ovih koncepata unutar obrazovnih institucija.

Po pitanju konkretnog problema etničke segregacije odnosno diskriminacije, pružit će se podrška, savjeti i reforme na svim nivoima, uključujući modele za integrirane, višejezične i multikulturalne obrazovne ustanove i neophodne zakonske i upravne mjere za njihovu implementaciju.”

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine dostavilo je svoje mišljenje na Nacrt izvješća o pojavama diskriminacije u BiH navodeći da su aktivnosti ovoga ministarstva u pomenutim područjima definisane koordinirajućom ulogom koja proizilazi iz člana 15. Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09 i 103/09, 87/12, 6/13), te da su nadležnosti u ovim područjima, situirane, isključivo, u entitetskom zakonodavstvu i zakonodavstvu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, te kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ministarstvo civilnih poslova BiH je iz navedenih razloga zatražilo mišljenje od nadležnih organa i institucija entiteta i Brčko distrikta BiH.

Zaključno sa 1.12.2015. godine Ministarstvo civilnih poslova BiH zaprimilo je odgovore dijela organa i institucija entiteta, Brčko Distrikta BiH i kantona kako slijedi:

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke predložilo dalo je primjedbu i predložilo:

„Kordinacija ministara obrazovanja i nauke u Federaciji BiH je, na prijedlog Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, usvojila Preporuke za eliminaciju segregirajućih i podijeljenih struktura u odgojno obrazovnim ustanovama u Federaciji BiH.

U izvještajnom periodu nije dobivena analiza o primjeni navedenih preporuka Vlade Federacije BiH“.

Svoje sugestije također su dostavili sljedeća kantonalna ministarstva:

Iz Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko – sanskog kantona ističu da su dostavljeni materijali koncizno kreirani, te da daju uvid u stanje problematike vezane za pojave diskriminacije u različitim segmentima, pa tako i u obrazovnom sektoru. Akcioni plan izrađen za predstojeći period je objektivan i potreban za usmjeravanje djelovanja radi sistemskog preveniranja svih oblika diskriminacije, kao i zbog uputa na pravilno reagovanje u slučajevima diskriminacije.

Iz Ministarstva također sugerišu da se prilikom izrade Strategije razvoja obrazovanja u BiH, planirane pod tačkom 4. u Akcionom planu, predvidi i educiranje nastavnog osoblja za dugoročno planiranje funkcionalnog ishoda učenja za učenike s razvojnim teškoćama. Mišljenja su da bi pravovremeno osmišljavanje ka čemu i prema kakvom krajnjem cilju usmjeriti dijete s razvojnim teškoćama, od osnovne prema srednjoj školi (ukoliko je srednjoškolsko obrazovanje objektivno realno za pohađanje) predstavljalo veliki doprinos motiviranju prosvjetnih radnika i školskog okruženja za rad s ovom populacijom. Također, smatraju da bi ovakvim pristupom realizaciji inkluzivnih principa obrazovanja došlo do smanjenja diskriminatornih situacija prema ovim učenicima.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko – dobojskog kantona također je dostavilo mišljenje na Nacrt izvještaja o pojavama diskriminacije u BiH i Akcioni plan za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u BiH, te ističu da ovi materijali vjerno oslikavaju stanje u oblasti obrazovanja. Mađutim, imajući u vidu opću sliku, odnosno prikazanu analizu stanja u društvu, u svim oblastima, smatraju da je neophodno predložiti mehanizme kojima će se bliže uokviriti modaliteti intersektorske i/ili interresorne saradnje na prevazilaženju uočenih odstupanja ili pojava diskriminacije (npr: inkluzija, položaj Roma kako u dijelu obuhvaćenosti obrazovanjem, tako i u pogledu njihovog stambenog zbrinjavanja jer su to povezani procesi i slično).

Također, iz ovog Ministarstva ističu da, kada je riječ o postojanju fenomena “dvije škole pod jednim krovom”, na području Federacije BiH, za koji postoji model prevazilaženja stanja (vidjeti posebni Izvještaj Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke s prijedlogom zaključaka i mjera) je nedopustivo da se na osnovu dvije sudske odluke sudova u Travniku i Mostaru, okonča pravna pozadina i upitnost ovakvih diskriminatornih pojava u obrazovanju, i to na osnovu pokrenutih tužbi od strane nevladinog sektora.

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zapadnohercegovačkog kantona dostavilo je slijedeće komentare na sadržaj Akcionog plana za realizaciju prijedloga mjera za sprečavanje pojava diskriminacije u BiH (u dijelu: Mjere za smanjenje diskriminacije u oblasti obrazovanja):

-Obrazovanje je u nadležnosti kantona, zbog čega se Strategija obrazovanja može donijeti na razini kantona, ne na razini BiH, a odgovorna institucija za donošenje navedene strategije je nadležno kantonalno ministarstvo obrazovanja, te se ista smatra donesenom kada je usvojena od strane kantonalne vlade.

- Smjernice za prepoznavanje pojava i zaštitu djece od diskriminacije u osnovnim školama, kao i Plan praćenja izrađuje nadležno kantonalno ministarstvo obrazovanja, uključujući i druge subjekte unutar kantona koji su relevantni za imenovanu problematiku.

-Program za edukaciju nastavnog kadra i osoblja u školama izrađuje i implementira, u dogovoru s drugim obrazovnim institucijama ili vanjskim stručnjacima, nadležno kantonalno ministarstvo obrazovanja.

-U Zapadnohercegovačkom kantonu nastava se izvodi prema nastavnom planu i programu za škole u kojima se nastava izvodi na hrvatskom jeziku. Ovaj nastavni plan i program već sadrži nastavne cjeline i jedinice koje potiču mir i toleranciju i sadrži objektivne činjenice važne za sagledavanje i suočavanje s bliskom prošlošću.

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Posavskog kantona dostavilo je informaciju u kojoj se kaže da su Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju Posavskog kantona, Zakonom o osnovnom školstvu Posavskog kantona i Zakonom o srednjem školstvu Posavskog kantona uređene djelatnosti predškolskog, osnovnog i srednjeg školstva, te da su propisani ciljevi i uređena prava djeteta koja se odnose na odgoj i obrazovanje u skladu s Konvencijom i dječijim pravima. Također, iz Ministarstva napominju da već imaju izrađenu Strategiju razvoja odgojno obrazovnog sistema u Posavskom kantonu 2009. – 2015. godina, kojom su, između ostalog, definisani i ciljevi koji se odnose na poboljšanje kvaliteta i učinkovitosti odgojno obrazovnog sistema i uspostavljanje sistema koji će podržati inkluziju u obrazovanju.

Iz Ministarstva ističu da su analizirajući mjere za smanjenje diskriminacije u oblasti obrazovanja, definisane u Akcionom planu, uočili da već dosta toga primjenjuju (npr.: izrađena Strategija za razvoj obrazovanja, zakonima su regulisana prava djece na obrazovanje, radi se na stalnom poboljšanju pristupa inkluzivnom i kvalitetnijem

obrazovanju, jačanju tolerancije, poštivanju različitosti, realizuju se nastavne teme koje potiču mir i toleranciju itd.). Također, ovo Ministarstvo naglašava kako daje podršku Ministarstvu civilnih poslova BiH i Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH za realizovanje zacrtanih mjera za smanjenje diskriminacije u oblasti obrazovanja, s naglaskom da se izrade okvirni akti (Strategija) i donesu okvirne smjernice koje će svaki kanton prilagođavati svojim specifičnostima.

U mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, koje je putem Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske proslijeđeno Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine zaključno sa 1.12.2015. godine, istaknuto je sljedeće:

„Imajući u vidu činjenicu da je došlo do kršenja prava djece u procesu osnovnog obrazovanja, da do drugog završetka prvog polugodišta školske 2013/2014 godine veliki broj djece nije krenuo na nastavu u Konjević Polje, da nije došlo do približavanja stavova različitih strana, kao ni da pokušaja posredovanja i iznalaženja rješenja putem dijaloga nisu urodila plodom (...). U sali Gradskog vijeća u Sarajevu 7. novembra 2013. godine održan je sastanak o temi „Pravo na obrazovanje“, u organizaciji Unije za održivi povratak i integracije BiH (nevladina organizacija sa specijalnim konsultativnim statusom pri Ekonomskom i socijalnom savjetu UN), a povodom problema u Konjević Polju i Vrbanjcima. Predstavnici OEBS-a i UNICEF-a su sa aspekta najboljeg interesa djeteta izrazili zabrinutost jer djeca ne idu u školu, te ukazali da i roditelji snose odgovornost što djeca ne pohađaju nastavu, a prema Konvenciji o pravima djeteta. Predstavci roditelja i nevladinih organizacija uglavnom su odgovornim za nastali problem smatrali vlasti Republike Srpske i međunarodnu zajednicu, a sastanak je okončan bez konkretnog zaključka.“

Ostale primjedbe nadležnih institucija koje su se odnosile na prijedloge za korekciju teksta koji su citirani iz Akcionog plana Vijeća Evrope 2015-2017 i izvještaja Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH nisu prihvaćene.

U vezi primjedbi nadležnih institucija koje se odnose na predložene mjere, prihvaćene su primjedbe koje se odnose na preciziranje teksta pojedinih predloženih mjera. Iz naprijed navedenog proizilazi da Ministarstvo za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske ima primjedbu na mjeru broj 4. i 8.

Isto tako, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zapadnohercegovačkog kantona ima primjedbu na mjeru broj 4., 6. i 7.

U skladu s predloženim primjedbama izvršena je korekcija predloženih mjera na način da se briše mjera 4. koja je glasila: “Inicirati donošenje Strategije razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini (2016.-2020.)“, te izvršena preformulacija i prenumeracija mjera 5., 6., 7. i 8. na način kako slijedi:

Mjera 4: *Inicirati donošenje godišnjih izvještaja o razvoju obrazovanja u Bosni i Hercegovini*

Mjera 5: *Izraditi Specijalni izvještaj o pravu djece na obrazovanje u BiH*

Mjera 6: *Sačiniti smjernice za prepoznavanje pojava i zaštitu djece od diskriminacije u osnovnim školama u BiH radi poboljšanja pristupa inkluzivnom i kvalitetnom obrazovanju, promoviranja učešća djece, jačanja tolerancije i poštivanja različitosti u obrazovnim sistemima u Bosni i Hercegovini*

Mjera 7: *Osigurati provođenje programa za edukaciju nastavnog kadra i osoblja u školama s ciljem promoviranja etničkih razlikosti i integracije škola koje imaju evidentiran problem diskriminacije (segregacija djece)*

Mjera 8: *Pokrenuti inicijativu prema nadležnim institucijama da se u nastavne planove i programe u osnovnom i srednjem obrazovanju uključe nastavne teme podsticanja kulture mira i tolerancije koje sadrže objektivne činjenice važne za sagledavanje i suočavanje s bliskom prošlošću;*

Prema mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, koje je putem Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske proslijeđeno Ministarstvu civilnih polova Bosne i Hercegovine zaključno sa 1.12.2015. godine, mjere koje su bile predložene u nacrtu ovoga dokumenta broj 4. i broj 8. nisu u nadležnosti Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i mjera 30. neprihvatljiva.

5.3. SLOBODA GOVORA I INFORMISANJA

Sloboda informiranja i sloboda govora su jedno od osnovnih prava navedenih u katalogu ljudskih prava koja su osigurana građanima Bosne i Hercegovine.

Kao što je opšte poznato članom 10. Evropske konvencija zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda propisano je pravo na slobodu izražavanja, ali i ograničenja istog u cilju zaštite nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Također i članom 18. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima definira se pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti, dok se članom 19. stav 2. precizira da svako ima pravo na slobodu izražavanja; to pravo obuhvata slobodu da traži, dobija i širi informacije i misli svake vrste, bez obzira na granice, bilo usmeno, pismeno, štampom ili u umjetničkoj formi, ili bilo kojim drugim sredstvom po svom izboru.

Vršenje prava predviđenih u stavu 2. ovog člana nosi sa sobom posebne dužnosti i odgovornosti. Zbog toga se ono može podvrći određenim ograničenjima koja moraju biti opravdana i na zakonu zasnovana. U Bosni i Hercegovini, doneseno je više zakona kojima se štite prava na slobodu izražavanja. Zakonima o zaštiti od klevete uređuje se građanska odgovornost za štetu nanесenu ugledu fizičkog ili pravnog lica iznošenjem ili prenošenjem izražavanja neistinitih činjenica identifikovanjem tog pravnog ili fizičkog lica trećoj osobi.

Krivičnopravna zaštita života i tjelesnog integriteta svih građana pa i novinara u Bosni i Hercegovini je osigurana krivičnim zakonima entiteta i Brčko distrikta BiH, koji propisuju kazne za različite vrste napada na navedene vrijednosti. Sve inkriminacije kojima se štiti život i tjelesni integritet čovjeka mogu se podijeliti u dvije grupe. Prvu grupu čine one inkriminacije kod kojih su život i tijelo čovjeka primarni i isključivi objekat zaštite i nalaze se u posebnoj glavi krivičnih zakona (krivična djela protiv života i tijela), dok drugu grupu čine one inkriminacije koje se nalaze u različitim glavama krivičnih zakona i kod kojih primarni objekat zaštite predstavljaju neke druge individualne ili društvene vrijednosti (npr. krivična djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina, krivična djela protiv javnog reda i sl).

Važeće krivično zakonodavstvo u BiH ne previđa napad na novinare kao posebno krivično djelo. U Bosni i Hercegovini se prikupljaju statistički podaci o procesuiranju krivičnih djela

na osnovu njihovih naziva i numeracije predviđenih zakonom, a ne na osnovu obilježja ostvarenih u vezi sa izvršenjem krivičnog djela u pojedinačnim predmetima. Usljed ovih okolnosti ne raspolaže se podacima o procesuiranju krivičnih djela čijim su izvršenjem oštećena lica koja se bave novinarskom profesijom.

Kodeks za štampu i online medije BiH je izveden iz postojećih evropskih standarda novinarske prakse. Kodeks ima za cilj da postavi osnove sistema samouređivanja u štampi i online medijima, koji će biti smatran moralno obavezujućim za novinare, urednike, vlasnike i izdavače printanih i online medija.

Novinari koji uređuju kako štampane tako i online medije u BiH obavezni su da prema javnosti održavaju visoke etičke standarde u bilo kojem trenutku i pod bilo kakvim okolnostima. Dužnost novinara i izdavača štampe i online medija je poštovati potrebe građana za korisnim, blagovremenim i relevantnim informacijama, kao i braniti načela slobode informisanja i pravo na pravedan komentar i kritičko novinarstvo.

Novinari su dužni pridržavati se općeprihvaćenih društvenih standarda pristojnosti i poštivanja etničke, kulturne i religijske raznolikosti BiH.

Regulatorna agencija za komunikacije BiH se pri obavljanju svojih dužnosti vodi regulatornim principima definiranim Zakonom o komunikacijama koji, između ostalog, obuhvata i zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja poštujući općeprihvaćene norme ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, tačnosti i nepristranosti.

Na osnovu prikupljenih podataka Linija za pomoć novinarima i Udruženje BiH novinara, koji su izvjestili da je u 2013. i 2014. registrovan 91 slučaj na medije. Također su dostavili informaciju da od događaja do provođenja istrage same policije protekne 3 do 6 mjeseci a do donošenja presude 2 do 2 i pol godine. Registrirani su i slučajevi učinjeni protiv elektronskih i štampanih medija čiji ukupan broj iznosi 42.

MLJPI je po zaključku VM radilo na analizi slučaja KLIX u povodom kojem su prikupljene i dodatne informacije od strane VSTV, sudova, Tužilaštava, Policijskih uprava koji su izvjestili da ne raspolažu podacima o predmetima gdje se kao oštećeni vode mediji i novinari.

Imajući u vidu naprijed navedeno, a sa posebnim osvrtom na zaključna razmatranja i preporuke međunarodnih tijela kao što su Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije UN-a, Komitet za ljudska prava UN-a i Vijeće za ljudska prava UN-a, Bosna i Hercegovina ozbiljno razmatra inicijativu za izmjene i dopune krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini sa ciljem povećanja stepena zaštite ljudskog prava na slobodu govora i izražavanja inkriminisanjem napada na novinare kao zasebnog krivičnog djela, a sve u cilju razvoja savremenog i na zakonu zasnovanog demokratskog društva.

Imajući u vidu naprijed navedeno, a sa posebnim osvrtom na zaključna razmatranja i preporuke međunarodnih tijela (Komitet za eliminaciju diskriminacije (CERD), Komitet za ljudska prava (CCPR) i preporuke Vijeća za ljudska prava UN (UPR) **Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH predlaže da Vijeće ministara BiH razmotri donošenje sljedećih mjera:**

Mjera 9: Inicirati izmjene i dopune krivičnog zakonodavstva u cilju inkriminisanja posebnog krivičnog djela „napad na novinare“.

5.4. PRAVO NA MIRNO UŽIVANJE IMOVINE

Kada je u pitanju pravo na mirno uživanje imovine prema dostupnim podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i Ombudsmena BiH ovo pravo je označeno kao pravo po osnovu kojeg se stranke veoma često obraćaju ovim institucijama.

U Izvještaju Institucije Ombudsmena o rezultatima i aktivnostima za 2012 godinu navodi se da se stranke obraćaju i zbog nemogućnosti mirnog uživanja nekog svog imovinskog prava⁶. Često se ovo obraćanje Instituciji ombudsmena dešava paralelno obraćanjem stranke sudu, tako da ovi predmeti često ukazuju i na problem vezan za efikasnost uprave i sudstva. Struktura izjavljenih žalbi najbolja je potvrda da se u ovoj oblasti još uvijek u značajnom broju krše prava građana BiH. Neka od zapažanja ombudsmena vezano za uživanje imovinskih prava su: *da građani traže da im se osigura ostvarivanje zagarantiranog prava na imovinu, te efikasnu zaštitu stambenih, poslovnih objekata i zemljišta, od svih oblika nezakonitog postupanja (bespravna gradnja i dr.), pa i monopolskog ponašanja javnih preduzeća; adekvatnu satisfakciju/obeštećenje za različita oštećenja na imovini; predaju u posjed stana i drugih nekretnina na kojima su nosioci prava; bezuslovno osiguranje prava na alternativni smještaj; vraćanje imovine i njenu obnovu u skladu s dogovorenim principima i zaključenim ugovorima s investitorom građevinskih radova; da se uspješno riješe problemi vezani za infrastrukturu, a što im onemogućava mirno uživanje imovine i bez kojih se imovina ne može normalno koristiti; pomoć da se sačuva i odgovarajuće raspodijeli imovina u državnom vlasništvu (poslovni prostori) koji se ustupaju građanima na korištenje, a sve s ciljem ostvarivanja prava na rad, te opstanaka čitavih porodica.*

Od ombudsmena stranke zahtijevaju preduzimanje aktivnosti radi otklanjanja zastoja u proceduri otkupa stana, kod odlučivanja o potraživanjima imovine /novčanih sredstava građana (stare devizne štednje), te kod izdavanja isprava o statusu nekretnina povratnika i dr., saniranja raznih šteta pričinjenih na imovini i dr.⁷

Žalbe stranaka ukazuju da je prisutna praksa neprimjerene dužine postupka otkupa stana na kojem postoji stanarsko pravo⁸, povreda prava na imovinu tako što nadležni organi dopuštaju trećoj osobi nelegalnu gradnju na način da se ugrožava imovina podnositeljice žalbe⁹, povreda prava na imovinu zbog neizvršenja pravosnažnog i izvršnog rješenja urbanističko-građevinskog inspektora¹⁰, pitanja uređenja međa, probleme prilikom dodjele sječe drvnih sortimenata (problem razgraničenja između privatne i državne šume), pitanje naknade za uzurpirano zemljište, postupak zamjene parcela¹¹ i sl.

6 Ž-BL-05-93/12, Ž-BR-05-162/12

7 54 Ž-MO-05-6/12; Ž-MO-05-9/12; Ž-MO-05-10/12; Ž-MO-05-13/12; Ž-MO-05-15/12; Ž-MO-05-21/12; Ž-MO-05-23/12; Ž-MO-05-27/12; Ž-MO-05-30/12; Ž-MO-05-40/12; Ž-MO-05-42/12; Ž-MO-05-57/12; Ž-MO-05-60/12; Ž-MO-05-62/12; Ž-MO-05-67/12; Ž-MO-05-68/12; Ž-MO-05-69/12; Ž-MO-05-70/12; Ž-MO-05-74/12; Ž-MO-05-80/12; Ž-MO-05-86/12; Ž-MO-05-91/12; Ž-MO-05-97/12; Ž-MO-05-98/12; Ž-MO-05-99/12; Ž-MO-05-104/12; Ž-MO-05-115/12; Ž-MO-05-120/12; Ž-MO-05-126/12; Ž-MO-05-128/12; Ž-MO-05-130/12; Ž-MO-05-135/12; Ž-MO-05-160/12; Ž-MO-05-162/12; Ž-MO-05-163/12; Ž-MO-05-166/12; Ž-MO-05-167/12; Ž-MO-05-169/12; Ž-MO-05-170/12; Ž-MO-05-171/12; Ž-MO-05-173/12; Ž-MO-05-179/12; Ž-MO-05-180/12; Ž-MO-05-191/12; Ž-MO-05-192/12; Ž-MO-05-194/12; Ž-SA-05-822/12; Ž-SA-05-1052/12; Ž-SA-05-1101/12; Ž-SA-05-1102/12; Ž-SA-05-1046/12, Ž-BR-05-119/12

8 Ž-SA-05-260/12;

9 Ž-SA-05-339/12

10 Ž-SA-05-257/12;

11 Ž-BL-05-657/12; Ž-BL-05-717/12; Ž-BL-05-376/12; Ž-BL-05-504/11; Ž-BL-05-828/12

Kada se govori o imovinskim pravima, svakako je potrebno ukazati da u BiH još uvijek nije osigurano svim građanima pravo na dom, posebno kada se govori o povratničkoj populaciji. Mnoge interno raseljene osobe nažalost i dalje žive u kolektivnim centrima.

Analizom predmeta koje je rješavalo Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice- Sektor za ljudska prava uočavamo da je u posljednje tri godine skoro ujednačen broj predmeta koji se odnose na povrat imovine i raspolaganje privatnom imovinom. Broj /postotak predmeta kreće od 11% do 14% u odnosu na ukupan broj podnesenih i obrađenih žalbi. ministarstvu.

Tabela : Broj zaprimljenih i obrađenih predstavi i žalbi u MLJPI, / pravo na imovinu/ po godinama

PRAVO NA IMOVINU / ZALBE, PREDSTAVKE	BROJ	PROCENAT /OD UKUPNIH ŽALBI
2012.	42	14%
2013.	41	13%
2014.	23	11%

Kada je u pitanju sadržaj žalbi stranke se uglavnom obraćaju po sličnim osnovama kako je navedeno i u izvještaju Institucije Ombudsmena s tim da se predmetima Ministarstva mogu uočiti nekoliko grupa žalbi prema vrsti podnesene žalbe kao što su prigovori za:

- a) primjenu kriterija za obnovu vraćene imovine;
- b) dugogodišnji boravak u alternativnim i kolektivnim smještajima,
- c) izgradnja infrastrukture, pristup vodi, el. energiji, putnoj mreži,
- d) osiguranje prava na alternativni smještaj;
- e) donošenje presuda za obeštećenje privremenih korisnika njihove imovine po osnovu njihovog ulaganja;
- f) -neopravdano dugog trajanja rješavanja sporova na lokalnim sudovima;
- g) neizdavanja odgovarajućih saglasnosti- traženje da se ponovo plate takse i dozvole za rekonstrukciju u ratu porušenih kuća;
- h) neadekvatan tretman ranjivosti za određene grupe povratnika, žrtve rata . logoraši, stare osobe, invalidne osobe i dr.

U skladu sa navedenim MLJPI predlaže da se razmotri donošenje sljedećih mjera:

Mjera 10: *Izmijeniti i dopuniti Zakon o izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine, raseljenim osobama i povratnicima koji će uključiti probleme navedene u predstavkama građana.*

5.5. RODNA RAVNOPRAVNOST I LGBT DISKRIMINACIJA

U Godišnjem izvješću Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini za 2013.godinu, stoji da su u okviru rada Institucije za ovu godinu registrirana 4 slučaja diskriminacije po osnovi spolnog izražavanja ili orijentacije. Ombudsmani konstatiraju da je mali je broj predmeta iz područja diskriminacije LGBT zbog nepokretanja postupaka pred nadležnim institucijama i da prema saznanjima Institucije ombudsmana nije bilo slučajeva diskriminacije LGBT osoba koji su dobili sudski epilog. Prema daljnjim navodima Institucije ombudsmana, od donošenja Zakona o zabrani diskriminacije do trenutka sačinjavanja ovoga izvješća, u Instituciji ombudsmana je registrirano oko 20 žalbi na diskriminaciju po osnovi seksualne orijentacije od kojih je većina otvorena po službenoj dužnosti. Žalbe su se odnosile na govor mržnje na internetskim portalima, verbalne napade na javnim mjestima, ometanja prilikom okupljanja, prijetnje i jedan slučaj fizičkog nasilja. Nije bilo žalbi na diskriminaciju LGBT osoba na radnome mjestu.

U Godišnjem izvješću Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini za **2014.godinu**, stoji da je u okviru rada Institucije za ovu godinu registrirano **11 slučajeva** diskriminacije po osnovi spolnog izražavanja ili orijentacije. Ponovno se navodi kako je većina predmeta otvorena **po službenoj dužnosti** ili po prijavi nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava ove kategorije građana. Sedam prijava po kojima je pokrenut postupak istraživanja pred Institucijom ombudsmana podneseno je od strane Sarajevskog otvorenog centra.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, sukladno zakonskim nadležnostima i kroz postojeći zakonski okvir, također je poduzimalo radnje na promociji i zaštiti prava pripadnika LGBT populacije. Jedna od aktivnosti na promociji i zaštiti prava pripadnika LGBT populacije bila je i javno priopćenje kojim je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine izrazilo žaljenje zbog napad na učesnice/učesnike Međunarodnog festivala queer filma Merlinka i oštro osudilo svaki oblik nasilja usmjeren na uskraćivanje i kršenje ljudskih prava, naročito prava manjinskih i marginaliziranih skupina građana. S tim u vezi pozvalo je sve nadležne institucije u Bosni i Hercegovini da bez odlaganja poduzmu odgovarajuće mjere u otkrivanju i procesuiranju počinitelja ovog kaznenog djela, napominjući da su žurna istraga i procesuiranje odgovornih jedini način i garancija da se spriječe buduće nedopustive i nezakonite radnje usmjerene na pripadnike LGBT populacije i kazne počinitelji takvih djela.

Aktivnosti Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine u pogledu prava pripadnika LGBT populacije odvijale su se i u okviru rada Privremenog odbora za stabilizaciju i pridruživanje. U sklopu Zajedničkih tijela Europske unije i njezinih država članica i Bosne i Hercegovine prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju odnosno Privremenom sporazumu, u Sarajevu je 25. i 26. rujna 2014. godine održan 7. sastanak Privremenog odbora za stabilizaciju i pridruživanje. Bosna i Hercegovina se temeljem diskusije s Europskom komisijom obvezala Europskoj komisiji dostaviti sveobuhvatne statističke podatke o slučajevima Gender i LGBT diskriminacije u smislu broja prijavljenih slučajeva diskriminacije po navedenim osnovama, postupaka koji su tijekom i okončanih postupaka. S tim u vezi zaduženo je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine da, u suradnju s ostalim nadležnim institucijama u Bosni i Hercegovini, prikupi i Direkciji za europske integracije Vijeća ministara BiH dostavi navedene podatke.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je u skladu s naprijed navedenim zatražilo sveobuhvatne statističke podatke o slučajevima gender i LGBT diskriminacije u smislu broja prijavljenih slučajeva diskriminacije po navedenim osnovama, postupaka koji su tijekom i okončanih postupaka od sljedećih nadležnih institucija u Bosni i Hercegovini: Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Gender Centra Republike Srpske, Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine, Visokog sudbenog i tužiteljskog vijeća Bosne i Hercegovine, Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine i Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine.

Prema podacima koje je dostavio **Ustavni sud Bosne i Hercegovine** kada je riječ o diskriminaciji prema spolu Sud je do sada donio **jednu meritornu odluku** koja pokreće ovo pitanje. Radi se o odluci broj AP 369/10 u kojoj je utvrđeno kršenje članka 14. Europske konvencije u vezi s pravom na pristup sudu kao segmentu prava na pravično suđenje iz članka II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 6. stavak 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. U navedenom slučaju apelantova tužba je odbačena kao nedopuštena u smislu članka 43. Obiteljskog zakona Federacije BiH koja je diskriminirajuća

jer dovodi do različitog tretmana apelanta prema spolu, a da za takav različit tretman nema razumnog i objektivnog opravdanja. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je u svome odgovoru naveo da po pitanju LGBT diskriminacije ovakvih slučajeva u praksi Ustavnog suda nema. Jedino je u predmetu broj AP 1020/11 utvrđeno kršenje prava na slobodu okupljanja iz članka 11. Europske konvencije Udruženja Q za promociju i zaštitu kulture, identiteta i ljudskih prava queer osoba iz Sarajeva. Navodi o diskriminaciji u navedenoj odluci nisu razmatrani imajući u vidu zaključke Suda u pogledu članka 11. Europske konvencije. Ustavni sud je u trenutku dostavljanja podatka naveo da odluka još uvijek nije objavljena.

Prema podacima **Gender Centra Republike Srpske** u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 32/10 – prečišćeni tekst) Gender centar prima i obrađuje molbe, žalbe predstavnika osoba i skupina u kojima se ukazuje na povrede prava iz ovoga zakona. Postupci se vode u skladu s Jedinstvenim pravilima za primanje i obrađivanje zahtjeva za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini. („Službeni glasnik BiH“, broj 72/12). U razdoblju od 2006.-2014.godine vođeno je ukupno 99 postupaka slučajeva ispitivanja kršenja Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, od kojeg broja je 88 postupaka pokrenuto na zahtjev stranke, a 11 po službenoj dužnosti. U trenutku kada je bila zaprimljena ova informacija 96 postupaka je bilo završeno, a u 3 je vođen postupak. Od ukupnog broja pokrenutih postupaka 5 je pokrenuto po zahtjevu muškaraca i 83 po zahtjevu žena. Ispitivanje kršenja Zakona vršeno je u sljedećim oblastima društvenog života: rad i zapošljavanje – 46 postupaka, nasilje na temelju spola – 27 postupaka, socijalna zaštita – 14 postupaka, sport – 1 postupak, javni i politički život – 4 postupka i mediji – 7 postupaka. U oblasti rada i zapošljavanja (ukupno 46 postupaka, od čega je 45 pokrenuto po zahtjevu stranke i 1 po službenoj dužnosti), stranke su se uglavnom žalile na nejednak tretman zbog trudnoće i to zbog dobivanja otkaza za vrijeme trudnoće ili neispalčivanja naknada za vrijeme trajanja porodijskog odsustva. U slučajevima nasilja na temelju spola, koje u skladu s člankom 6. Zakona uključuje ali se ne ograničava na nasilje u obitelji ili domaćinstvu, te u skladu s člankom 5. koje uključuje uznemiravanje i seksualno uznemiravanje i poticanje na diskriminaciju, vođeno je ukupno 27 postupaka, od čega su 23 pokrenuta na zahtjev stranke, a 4 po službenoj dužnosti. Završeno je 26 postupaka, a jedan je u trenutku dobivanja informacije još uvijek trajao. U ovoj oblasti stranke su se najčešće žalile na diskriminaciju na temelju spola i postupcima pred subjektima zaštite u slučajevima nasilja u obitelji, ali i na postupanje nadležnih tijela u slučajevima uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja. U oblasti socijalne zaštite vođeno je ukupno 14 postupaka i svi su pokrenuti po zahtjevu stranaka. Završeno je ukupno 12 postupaka, a 2 su još uvijek trajala u trenutku dostavljanja ovih podataka. U ovoj oblasti stranke se najčešće žale na diskriminaciju na temelju spola i postupcima povjeravanja djece na brigu i odgoj, te u postupcima uređivanja kontakata s djecom. U oblasti sporta vođen je 1 postupak po zahtjevu stranke koja se žalila na nejednak tretman ženskog kluba u okviru Sportskog saveza. U oblasti javnog i političkog života vođena su ukupno 4 postupka i to 3 po zahtjevu stranke, a 1 po službenoj dužnosti. Stranke su se žalile na diskriminaciju u izbornom procesu. U oblasti medija vođeno je ukupno 7 postupaka i to 2 po zahtjevu stranaka i 5 po službenoj dužnosti. Stranke su se žalile na omalovažavajuće prikazivanje u medijima s obzirom na spol, a postupci po službenoj dužnosti pokrenuti su u slučajevima gdje je Gender centar zapazio da je neka osoba u medijima prikazana na omalovažavajući način s obzirom na spol. Gender centar Republike Srpske u trenutku dostavljanja podataka nije raspolagao podacima o slučajevima diskriminacije LGBT osoba.

Prema podacima **Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine** za razdoblje 2011. - 2013.godina, koji su prikupljeni u skladu s člankom 27. stavak (1) točka e) Zakona o

ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 32/10 – prečišćeni tekst) Gender centar je postupao u sljedećim predmetima: Prema podacima za 2011.godinu razmatrani su predmeti *po zahtjevu stranke* radi ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH u pitanjima iz oblasti radnih odnosa u dva slučaja – psihičko zlostavljanje na radnom mjestu (mobing), u oblasti obiteljskih odnosa i postojanja diskriminacije po osnovi spola u postupku odlučivanja nadležnih tijela o dodjeli na staranje i viđanje malodobne djece, u oblasti radnih odnosa – diskriminacija na temelju spola nastavnica u osnovnim školama u odnosu na muškarce nastavnike koji su bili pripadnici oružanih snaga, u oblasti poštanskog prometa i regularnosti prilikom dostavljanja pošte, u oblasti obavljanja samostalne djelatnosti u prilikama čiji su organizatori javne institucije, u oblasti diskriminacije u javnome životu i spolne zastupljenosti prilikom imenovanja u upravni odbor. Prema podacima za 2012.godinu razmatrani su predmeti *po zahtjevu stranke* radi ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH u pitanjima iz oblasti radnih odnosa – mobing na radnom mjestu, korištenje porodijskog odsustva od strane oca umjesto majke porodilje (priznavanje prava na naknadu ocu po toj osnovi), utvrđivanje diskriminacije na temelju spola na radnome mjestu, utvrđivanje diskriminacije u vezi s inicijativom za utvrđivanje novih kriterija prilikom prijema u radni odnos u obrazovnim institucijama i utvrđivanja diskriminacije u pogledu osporavanja validnosti diplome o naučnom stupnju doktora nauka. Prema podacima za 2013.godinu razmatrani su predmeti *po zahtjevu stranke* radi ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH u pitanjima iz oblasti radnih odnosa i to diskriminacije u procesu zapošljavanja, natječajne procedure, diskriminacije na radnome mjestu, molbe za pomoć u zaštiti prava na radnome mjestu u obrazovnoj ustanovi, kao i nasilja u obitelji i prava na socijalnu i zdravstvenu zaštitu žrtava nasilja u obitelji.

Gender Centar Federacije BiH ja na kraju konstatirao da su svi predmeti vezani za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH okončani i da u 2014.godini nije bilo postupanja po zahtjevima za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Gender Centar Federacije BiH svake godine prikuplja podatke o zabilježenim slučajevima nasilja u obitelji od kantonalnih ministarstava unutarnjih poslova vezano za članak 222. Kaznenog zakona Federacije BiH koji se odnosi na nasilje u obitelji, podatke općinskih sudova vezano za provedbu Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, podatke o broju smještenih žrtava nasilja u obitelji u šest sigurnih kuća koje djeluju na području Federacije BiH, a o uspostave jedinstvenog broja SOS telefona 1265 za pomoć žrtvama nasilja u obitelji vode se i podaci o broju poziva na navedeni servis.

Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine je po zahtjevu za dostavu sveobuhvatnih statističkih podatke o slučajevima gender i LGBT diskriminacije u smislu broja prijavljenih slučajeva diskriminacije po navedenim osnovama, postupaka koji su tijekom i okončanih postupaka odgovorilo da ne raspolaže traženim podacima. Prema dostavljenoj informaciji VSTV je u okviru sustava za upravljanje predmetima razvio mogućnost evidentiranja predmeta diskriminacije u sudovima. Evidencija predmeta diskriminacije je nedavno unaprijeđena tako što su u proteklom razdoblju stvoreni tehnički uvjeti za registriranje predmeta diskriminacije na temelju spola prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH i ubuduće će biti moguće raspolagati i ovim podacima.

Prema podacima **Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH** dostavljenim za razdoblje 2010. – 2014.godina u ovom razdoblju je pred Institucijom bio 21 predmet iz oblasti diskriminacije na temelju spolnog izražavanja ili orijentacije, 7 predmeta iz oblasti povrede ravnopravnosti spolova i 45 predmeta iz oblasti diskriminacije na temelju društvenog položaja i spola. Do trenutka dostavljanja predmetne informacije (17.12.2014.godine) okončano je 58

predmeta, a u radu ostalo 15 predmeta od čega 11 predmeta diskriminacije na temelju društvenog položaja i spola i 4 predmeta diskriminacije na temelju spolnog izražavanja ili orijentacije.

U skladu sa navedenim MLJPI predlaže da se razmotri donošenje sljedećih mjera:

Mjera 11: *Inicirati izmjene i dopune Zakona o zdravstvenoj zaštiti kako bi se omogućila medicinska promjena spola*

Mjera 12: *Inicirati izmjene i dopune Zakona o matičnim knjigama Brčko distrikta BiH*

Mjera 13: *Usaglasiti odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova i Zakona o zabrani diskriminacije kojim se definiraju pojmovi seksualna orijentacija i rodni identitet*

Mjera 14: *Izraditi Akcioni plan za smanjenje diskriminacija LGBT osoba*

Mjera 15: *Pokrenuti edukacije koje uključuju temu borbe protiv homofobije i predrasuda unutar institucija, a posebno sudija, tužitelja, policijskih službenika i državnih službenika o diskriminaciji LGBT osoba.*

Mjera 16: *Inicirati izmjene i dopune Krivičnih zakona entiteta BiH i BDBiH s ciljem uključivanja odredbe o zločinu iz mržnje i na temeljima seksualne orijentacije i rodnog identiteta*

5.6. OSTALI OBLICI DISKRIMINACIJE

5.6.1. Prava osoba sa invaliditetom

Ombudsmen za ljudska prava BiH

Kako je navedeno u Godišnjem izvještaju o rezultatima aktivnosti institucije BiH za 2012. godinu: „Ombudsamena za ljudska prava Odjel za praćenje prava osoba s invaliditetom Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH rješava individualne i grupne žalbe u vezi s kršenjem prava osoba s invaliditetom, pokreće i rješava po službenoj dužnosti uočena kršenja prava osoba s invaliditetom, te s ciljem osiguranja njihove zaštite donosi preporuke kojima ukazuje domaćim organima vlasti na obavezu poštivanja svih obaveza utvrđenih zakonodavstvom u BiH, kao i obaveza koje je BiH preuzela ratifikacijom Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom s Fakultativnim protokolom, Standardnim pravilima za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom, Akcionim planom Vijeća Evrope za promoviranje i puno učešće osoba s invaliditetom u društvu, na ravnopravnoj osnovi s drugima.“

Od ukupnog broja predmeta zaprimljenih od strane Ombudsmena za ljudska prava BiH u toku **2012. godine, 77 predmeta** se odnosilo na kršenja prava osoba sa invaliditetom, u toku **2013. godine** je zaprimljeno **75 žalbi**, a u toku **2014. godine 71 žalba** koje su se odnosilo na kršenja prava osoba sa invaliditetom.

Kako se navodi u izvještajima Ombudsmena : „uočeno je da su žalbe podnošene iz sljedećih razloga: zbog nalaza i ocjena zdravstvenog stanja, neisplaćivanje naknada za ličnu invalidninu, utvrđivanja prestanka prava na ličnu invalidninu, neisplate invalidnine i ortopedskog dodatka, propusta u toku priznavanja prava po osnovu invaliditeta, dugotrajnog vođenja drugostepenog postupka po žalbama, neisplaćivanja troškova smještaja osoba s invaliditetom u ustanove, žalbe na troškove Instituta za ocjenu radne sposobnosti, nerješavanje o pravima u zakonskom roku, zbog arhitektonskih barijera, stambenog zbrinjavanja, odbijanja zahtjeva za sufinansiranje nabavke pomagala, ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu , raspoređivanje na druge poslove zbog umanjene radne sposobnosti, neadekvatne zaštite prava boraca i dr.“

MLJPI je u okviru pripreme izvještaja o stanju ljudskih prava i Izvještaja o implementaciji o konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom a uz sudjelovanje Vijeća za osobe sa invaliditetom BiH isti prosljedilo UN komitetu za prava osoba sa invaliditetom. Na osnovu ovih izvještaja dajemo kratak pregled raspoloživih podataka koje se odnose na problem diskriminacije osoba sa invaliditetom.

O položaju osoba sa invaliditetom dostupni su podaci iz entitetskih nadležnih ministarstava i BD BiH i iz entitetskih nadležnih ministarstava:

- **U Brčko distrikt BiH** je tokom 2012 – 2013 godine nisu stupili na snagu novi zakoni, niti strateški dokumenti koji regulišu pitanja zaštite prava osoba sa invaliditetom.

Brčko distrikt BiH koristi usluge socijalnih ustanova za zbrinjavanje lica sa invaliditetom na području Federacije BiH i Republike Srpske.

U 2012. godini na smještaju u ustanovama je bilo 27 (punoljetnih i maloljetnih) lica (ukupna budžetska izdvajanja za smještaj lica za 2012. godinu su iznosila: 84.500,00 KM za maloljetna lica i 580.000,00 KM za punoljetna lica.

U 2013. godini na smještaju je bilo 32 (punoljetnih i maloljetnih) lica (ukupna budžetska izdvajanja za smještaj lica za 2013. godinu su iznosila: 84.500,00 KM za maloljetna lica i 580.000,00 KM za punoljetna lica).

Prava civilnih žrtava rata sa prostora Brčko distrikta BiH, sadržana su u Odluci o zaštiti civilnih žrtava rata (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, broj: 33/12), i ostvaruju slijedeća prava:

- Pravo na porodičnu invalidninu ostvaruje ukupno 170 porodica
- Pravo na ličnu invalidninu ostvaruje ukupno 96 osoba a od toga prava po osnovu seksualnog zlostavljanja i silovanja kao lica sa posebnim statusom (član 2. tačka a) Odluke) ostvaruje ukupno 23 osobe.

Sva prava propisna Odlukom se realizuju u kontinuitetu i u potpunosti putem Odjeljenja za zdravstvo i ostale usluge, Službe boračko invalidske zaštite i civilnih žrtava rata Brčko distrikta BiH, a na teret sredstava izdvojenih u Budžetu Brčko distrikta BiH, predviđenih za primjenu Odluke u iznosu od 1.000.000.00 KM. Sredstva u navedenom iznosu na godišnjem nivou su realizovana u 2012, 2013 i 2014 godini. Primanja civilnih žrtava rata približno su jednaka primanjima koja ostvaruju ratni vojni invalidi i porodice poginulih boraca, a u skladu sa entitetskim zakonima koji uređuju ovu oblast.

- **U Republici Srpskoj** u 2012. godini na snagu je stupio novi Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca Obrambeno - otadžbinskog rata Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 134/11, 9/12 i 40/12.)

Novi zakon je omogućio povećanje ukupnih novčanih primanja najtežim vojnim invalidima (od prve do četvrte kategorije) kroz povećanje dodatka za njegu i pomoć ratnim vojnim invalidima prve kategorije, te povećanje dopunskog materijalnog obezbjeđenja za vojne invalide druge, treće i četvrte kategorije koji nemaju dodatak za njegu i pomoć.

Također, novi zakon je uveo odredbe kojim je propisao da su jedinice lokalne samouprave i javne ustanove dužne obezbijediti odgovarajuća arhitektonska rješenja prilagođena za ulazak vojnih invalida koji koriste ortopedska i druga pomagala, posebno obilježen prostor za parkiranje vozila, te utvrdio obavezu da se prilikom stambenog zbrinjavanja mora voditi računa da stambene jedinice za smještaj budu prilagođene ovim licima radi nesmetanog prilaza stanu. Nad provođenjem ovih odredbi predviđen je inspeksijski nadzor te sankcije za njihovo nepoštivanje.

Kroz projekt podrške mrežama socijalne zaštite i zapošljavanju (SSNESP) su obuhvaćena nezaposlena lica sa evidencije JU «Zavod za zapošljavanje Republike Srpske» koja aktivno

traže posao a osobe su u stanju socijalne potrebe, te je u periodu 2012-2013 po ovom projektu zaposleno je ukupno 2.526 osobe, a za tu namjenu su utrošena sredstva u iznosu 4.328.918.70 KM.

Što se tiče osoba sa invaliditetom u prethodne dvije godine zaposleno je i finansijski podržano zapošljavanje 411 osoba sa invaliditetom za koje namjene su utrošena sredstva u visini 1.035.101.17 KM. Ove poslove obavlja Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida sa sjedištem u Prijedoru, a prosječno izdvajanje po jednom licu je bilo 2.500. KM. Posebno treba naglasiti da se za svako zaposlenu osobu sa invaliditetom vrši povrat doprinosa poslodavcu od strane ovog Fonda za sve vrijeme dok je ta osoba zaposlena. Visina povrata na mjesečnom nivou zavisi od plate koja se isplaćuje tom licu.

- U Federaciji Bosne i Hercegovine tokom 2012 – 2014 godine nisu stupili na snagu novi zakoni, niti strateški dokumenti koji regulišu pitanja zaštite prava osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine. U zakonskoj proceduri se nalazi tri zakona i to : Izmjene zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom ; Zakon o jedinstvenom registru svih gotovinskih naknada na koje se ne uplaćuju doprinosi i Zakon o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za osobe sa invaliditetom. Zakonom o jedinstvenim načelima se po prvi put pokušava izjednačiti visina novčanih davanja za ista prava za sve osobe sa invaliditetom , bez obzira na uzrok njegovog nastanka. Predloženi tekstovi zakona još nisu usvojeni.

Vršeći usporedbu broja korisnika i visine novčanih izdvajanja za 2013 i 2014. godinu za kategoriju neratnih invalida , vidljivo je da je približno isti broj korisnika prava, ali da se iznos potrebnih novčanih sredstava za isplatu za priznata prava povećava. Povećanje izdvajanja novčanih sredstava je posljedica provedbe Rješenja Ustavnog suda Bosne i Hercegovine („ Službeni glasnik BiH „ br. 05/14) sa pravim dejstvom počev od 22.01.2014. godine. Istim je brisana odredba članka 18.d. stavak 4. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom ,te se tim omogućava ponovno vraćanje korisnika prava na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica starijim od 65. godina, sa kantonalnog na federalni nivo.

Iz navedenih brojki u tabelama uočljiv je pad broja korisnika civilnih žrtava rata, jer se stalno bilježi broj izlazaka iz prava zbog smrti korisnika kod osobnih invalidnina ili izlaska iz prava članova obitelji, najčešće djece kod obiteljskih invalidnina. Međutim treba spomenuti da je u postojećem propisu velikom broju žrtava onemogućeno korištenje ovog prava napuštanjem BiH duže od tri mjeseca, čime su u najvećem broju oštećene žrtve ratnog silovanja i seksualnog zlostavljanja, a koje su uglavnom napustile BiH u ratu i postratnom razdoblju. Uzimajući u obzir da do sada nije usvojena Strategija tranzicijske pravde Bosne i Hercegovine, ni Zakon o zaštiti žrtava torture BiH, ove žrtve kao ni logoraši nisu dobili pripadajuće ratne reparacije.

Tabela : Pregled izdvojenih novčanih sredstava za invalide u Republici Srpskoj

PREGLED IZDVOJENIH NOVČANIH SREDSTAVA ZA INVALIDNINE U RS								
PO GODINAMA	vojna invalidnina		civilna invalidnina	razlike po sudskim rješenjima			ustanova rs razlike - umanjenje isplate	UKUPNO
	Lična	Porodična		Vojna		Civilna		
			Lična	Porodična				
ukupno za 2012. godinu	67.990.371,99	83.972.083,40	6.374.965,58	11.851,50	16.834,29	870,00	0,00	158.366.976,76
ukupno za 2013. godinu	68.206.596,51	83.671.649,26	6.348.133,29	28.808,96	30.018,65	1.530,88	0,00	158.286.737,55

Tabela : Podaci o broju korisnika novčanih sredstava invalidnina u RS

GODINA	BROJ KORISNIKA					
	VOJNA INVALIDNINA			CIVILNA INVALIDNINA		
	Lična invalidnina	Porodična invalidnina	UKUPNO	Lična invalidnina	Porodična invalidnina	UKUPNO
2012. god	422.022	345.720	767.742	19.413	23.768	43.181
2013. god	414.486	329.849	744.335	18.772	23.028	41.800

Tabela : Podaci o korisnicima prava na dodatak za njegu i pomoć drugog lica- 2012. i 2013. god za DB BiH.

DODATAK ZA NJEGU I POMOĆ DRUGOG LICA					
Ukupno Planirana sredstva za 2012. godinu	2.073.270 KM	u prosjeku, mjesečni broj korisnika za 2012. godinu	2254	u prosjeku, mjesečno izdaci	186.384 KM
Ukupno Planirana sredstva za 2013. godinu	2.073.270 KM	u prosjeku, mjesečni broj korisnika za 2013. godinu	2391	u prosjeku, mjesečno izdaci	172. 617 KM

Tabela : Podaci o visini broju korisnika novčanih sredstava za invalidnionu u FBiH

Kat.	Broj korisnika		Novčana izdvajanja iz budžeta FBiH
Neratni invalidi	2012. godina	40,960 korisnika	120.918.774,56 KM
	2013. godina	41.002 korisnika	112.171.999,82 KM
	2014. godina	40.837 korisnika	119.437.195.51 KM
Civilne žrtve rata	2012. godina	10.627 korisnika	25.622.337,15 KM (70% iznosa po zakonskom osnovu iz budžeta FBiH)
	2013. godina	10.568 korisnika	27.594.918,16 KM (70% iznosa po zakonskom osnovu iz budžeta FBiH)
	2014. godina	10.255.korisnika	26.817.031,56 KM (70% iznosa po zakonskom osnovu iz budžeta FBiH)

Odlukom Vijeća ministara BiH je formirano Vijeće za osobe sa invaliditetom BiH koje je formirano u cilju implementacije Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom i Opcionog protokola, a koju je ratifikovala BiH . Vijeće za osobe sa invaliditetom BiH je formirano kao stalno, stručno, savjetodavno, interresorno i koordinirajuće tijelo Vijeća ministara Bosne i Hercegovine koje u nadležnosti ima promociju ljudskih prava osoba sa invaliditetom, ostavarivanje saradnje sa međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama, davanje preporuka, sugestija i mišljenja na zakonske i podzakonske akte i projekte koji se odnose na prava osoba sa invaliditetom, a koje usvaja Parlamentarna skupština BiH itd. U junu 2015. godine Vijeće za osobe sa invaliditetom BiH je zvanično uputilo Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH Prijedlog za izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije s obrazloženjem da sadašnji Zakon ne utvrđuje invalidnost kao osnov diskriminacije.

Sagledavajući ukupne pokazatelje sa osobama sa invaliditetom uočavamo da osobe s invaliditetom nemaju jednak obim zaštite jer se primjenjuju različiti kriteriji, nisu razvijene odgovarajuće statistike i razmjena podataka na osnovu kojih se može pratiti položaj ovih osoba, svim osobama nije dostupna besplatna pravna pomoć, postojeći planski dokumenti ističu, a izvještaj o stepenu usuglašenosti bh. zakona pokazuje potrebu da se vrši dalje harmoniziranje zakona u različitim oblastima zaštite kao što su radno zakonodavstvo, socijalna i zdravstvena zaštita, pristupačnost, obrazovanje i dr. u skladu sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom.

U skladu sa navedenim Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice predlaže da se razmotri donošenje sljedećih mjera:

Mjera 17: *Nastaviti s aktivnostima poboljšanja koordinacije, između nadležnih institucija na svim nivoima vlasti kao i s udruženjima osoba s invaliditetom u okviru Vijeća za osobe s invaliditetom BiH (VOI BiH),*

Mjera 18: *Osigurati poboljšanje stručnih i administrativnih kapaciteta za podršku u radu VOI BiH.*

Mjera 19: *Inicirati prema ministarstvima pravde entiteta i kantona da se osigura besplatna pravna pomoć i oforme savjetovališta za invalide i njihove porodice u cilju povećanja stepena zaštite ljudskih prava ovih osoba i njihovih porodica*

Mjera 20: *Inicirati ujednačavanje minimuma prava osobama s invaliditetom i kriterije za dodjelu i isplatu naknada.*

Mjera 21: *Kreirati redovne promotivne aktivnosti koje uključuju državne medije kako bi se podigla svijest o teškoćama s kojima se susreću osobe s invaliditetom i njihove porodice.*

Mjera 22: *Provoditi razne oblike edukacije javnih službenika u cijeloj državi, a sve zbog boljeg razumijevanja položaja invalidnih osoba kako bi se uključile u normalan život, ravnopravno sa ostalim građanima BiH;*

Mjera 23: *Dopuniti Zakon o zabrani diskriminacije odredbama koje se odnose na zabranu diskriminacije osoba sa invaliditetom*

Mjera 24: *Inicirati efikasnije sprovođenje entitetskih strategija za osobe s invaliditetom i planskog dokumenta BiH;*

Mjera 25: *Inicirati izradu strateškog dokumenta za poboljšanje položaja osoba s invaliditetom u BD BiH.*

Mjera 26: *Izraditi Akcioni plan za harmonizaciju domaćeg zakonodavstva u skladu sa odredbama UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom*

5.6.2 Nacionalne manjine

U Izvještaju o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2012. godinu koja se odnosi na povrede prava manjina u BiH, za 2012. godinu, Ombudsmeni su konstatirali da je u 2012. godini registrirao 17 žalbi koje su se odnosile na povrede prava manjina u Odjelu za praćenje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina.

Uvidom u zaprimljene žalbe evidentno je da su u 2012. godini najviše bile zastupljene žalbe koje se odnose na političko-građanska prava manjina. Tako je u 2012. godini Institucija ombudsmena zaprimila žalbu Vijeća nacionalnih manjina Federacije BiH, Savjeta nacionalnih manjina u Narodnoj skupštini Republike Srpske, kao i žalbu na način izbora članova Vijeća nacionalnih manjina BiH.

Isto tako, u 2012. godini prisutne su žalbe koje su se odnosile na primjenu Izbornog zakona BiH, odnosno na izbor pripadnika nacionalnih manjina u općinska vijeća i skupštine općina, koje je Institucija ombudsmena razmotrila, te nije utvrdila povrede prava.

Odjel za manjine je u toku 2012. godine, za razliku od prethodnih godina, aktivnije prišao otvaranju i ex officio predmeta, istraživao nabavku i distribuciju udžbenika djeci pripadnicima romske nacionalne manjine, zastupljenost tema koje se odnose na manjine u programima javnih emitera, te pitanje registracije određenih vjerskih grupa.

Na kraju se moramo osvrnuti na temu koja je najviše spominjana u javnosti i u izvještavanju o pravima manjina u 2012. godini u BiH, a odnosi se na provođenje presude Evropskog suda za ljudska prava Sejdić i Finci protiv BiH. Ombudsmeni BiH zalažu se za poštivanje i provođenje presuda svih sudova.

U Godišnjem izvještaj Institucije ombudsmena o pojavama diskriminacije za 2012. godinu u Instituciji ombudsmena registrirano 257 žalbi.

Po brojnosti žalbi registriranih u Odjelu za 2012. godinu mogu se spomenuti žalbe na diskriminaciju po osnovu nacionalnog i socijalnog porijekla - 30, na osnovu etničke pripadnosti - 26, na osnovu obrazovanja - 19, uznemiravanja - 9, na osnovu društvenog položaja i spola - 13, na osnovu političkog ili drugog uvjerenja - 14, na osnovu članstva u sindikatu ili drugom udruženju i na osnovu veze s nacionalnom manjinom - po 3 žalbe.

Od 257 zaprimljenih žalbi riješeno je 126.

Od ukupnog broja od 35 izdatih preporuka za 2012. godinu, jedna preporuka se odnosila na diskriminaciju na osnovu veze s nacionalnom manjinom.

U Izvještaju o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2013. godinu koja se odnosi na povrede prava manjina u BiH, za 2013. godinu, u Odjelu za praćenje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina zaprimljeno je 13 žalbi.

Kao što je isticano u godišnjim izvještajima Institucije ombudsmena iz prethodnih godina, navedeni broj ne iskazuje ukupan broj pripadnika manjina koji se obraćaju Instituciji ombudsmena. Naime, određen broj žalbi se, s obzirom da pripadnici manjina navode da su izloženi diskriminaciji, registrira u nadležnost Odjela za eliminaciju svih oblika diskriminacije, u jednom broju žalbi koji se odnose na ekonomsko-socijalna prava u nadležnost Odjela za ekonomska, socijalna i kulturna prava, a jedan dio žalbi u Odjel za politička i građanska prava. Uvidom u žalbe evidentno je da je smanjen broj žalbi koje su se odnosile na politička i građanska prava u odnosu na 2012. godinu, kada su u radu bila tri predmeta koja su bila upućena od savjetodavnih tijela pri zakonodavnim organima ili su se odnosila na izbor u savjetodavna tijela. Tako je u 2013. godini u Odjelu registrirana jedna žalba koja se odnosi na izbor predsjedavajućeg predstavničkog tijela jedinice lokalne samouprave.

U toku 2013. godine Institucija ombudsmena razmatrala je i jedan predmet probleme vezane za stambeno zbrinjavanje romske populacije i 2 žalbe koje su povezane s održavanjem grobalja.

U Godišnjem izvještaj Institucije ombudsmena o pojavama diskriminacije za 2013. godinu u Instituciji ombudsmena registrirano 198 žalbi. Ovo predstavlja smanjenje broja žalbi za 23% u odnosu na prethodnu (2012.) godinu kada je bilo registrirano 257 žalbi. Prema procjenama ombudsmena, ovaj podatak ne znači da je došlo do smanjenja diskriminacije, nego da i dalje postoje neprijavljeni slučajevi zbog generalnog nepovjerenja u institucije, kao i zbog straha od eventualnih negativnih posljedica po lični status žrtava.

Najveći broj žalbi odnosi se na mobing, kao poseban oblik diskriminacije na radnom mjestu, zatim slijede žalbe na diskriminaciju na osnovu nacionalnog ili socijalnog porijekla, etničke pripadnosti, društvenog položaja i spola, te na osnovu obrazovanja. Ovakav trend primijećen

je i prethodnih godina. Povećava se broj žalbi na mobing, a smanjuje broj žalbi na etničku i nacionalnu diskriminaciju.

Od 198 zaprimljenih žalbi riješeno je 106, dok su u radu iz 2013. godine ostala još 92 predmeta.

Broja predmeta u ovoj godina po osnovu povrede prava nacionalnih manjina je 3 žalbe.

U periodu izvještavanja Odjel za eliminaciju diskriminacije izdao je 61 preporuku. Neophodno je napomenuti da je određeni broj predmeta riješen u toku istrage, bilo posredovanjem, podsticanjem prijateljskog rješenja ili preduzimanjem medijacije između strana u sporu, bilo na način da odgovorni javni organ sam korigira svoje postupanje nakon prvog obraćanja Institucije ombudsmena.

U Izvještaju o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2014. godinu koja se odnosi na povrede prava manjina u BiH, za 2014. godinu, u Odjelu za praćenje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina zaprimljeno je 16 žalbi.

Od toga je završeno 8 žalbi. Izdate su 2 preporuke, od kojih je po jednoj ostvarena saradnja, a druga nije realizovana.

Primljen je veći broj žalbi koje se odnose na prava pripadnika vjerskih manjina u odnosu na ranije godine. Postupajući u tim predmetima, Institucija ombudsmena izdala je jednu preporuku i jedno mišljenje.

Navedeni porast možemo sagledati kao posljedicu aktivnosti koje je Institucija ombudsmena provodila u 2014. godini, a vezano za izradu Specijalnog izvještaja o položaju Roma u Bosni i Hercegovini koji je realizovan uz pomoć Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini, a na kojoj su, osim zaposlenika Institucije ombudsmena, radili i konsultanti koje je angažovala Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini. U sklopu tog izvještaja, osim uspostavljanja kontakta velikog broja organizacija civilnog društva koje okupljaju ili predstavljaju romsku populaciju, Institucija ombudsmena je održala prezentacije istog u više gradova u Bosni i Hercegovini.

U Godišnjem izvještaj Institucije ombudsmena o pojavama diskriminacije za 2014. godinu u Instituciji ombudsmena registrirano 230 žalbi. Ovo predstavlja povećanje broja žalbi za 32 predmeta ili 16,16% u odnosu na prethodnu, 2013. godinu, kada je bilo registrovano 198 žalbi. Odjel za eliminaciju svih oblika diskriminacije imao je procentualno najveće povećanje broja predmeta u poređenju sa ostalim Odjelima u instituciji, ako se izuzme Odjel za prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina gdje je ukupno godišnje povećanje broja predmeta za 3, dovelo do procentualnog povećanja od 23,08%.

Prema procjenama ombudsmena, ovaj podatak i dalje ne predstavlja stvaran prikaz obima diskriminacije jer i dalje postoje neprijavljeni slučajevi zbog generalnog nepovjerenja građana u institucije, kao i zbog straha od eventualnih negativnih posljedica po status žrtava.

Najveći broj žalbi odnosi se na mobing, kao poseban oblik diskriminacije na radnom mjestu, zatim slijede žalbe na diskriminaciju na osnovu nacionalnog ili socijalnog porijekla, etničke pripadnosti, društvenog položaja i spola, te na osnovu obrazovanja. Ovakav trend primijećen je i prethodnih godina. Povećava se broj žalbi na mobing, a smanjuje broj žalbi na etničku i nacionalnu diskriminaciju.

Broja predmeta u ovoj godina po osnovu povrede prava nacionalnih manjina je 3 žalbe.

U okviru **Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine** postoji Odjel za zaštitu prava i saradnju sa nacionalnim manjinama, vjerskim zajednicama i nevladinim organizacijama koje također prati i analizira stanje u oblasti ostvarivanja prava nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. U 2012., 2013. i 2014. godine u okviru predavki žalbi koje su podnesena Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, zabilježen je skoro identičan trend u odnosu na kršenja prava pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini.

Evidentirane su predstavke po kršenju prava nacionalnih manjina, a posebno Roma, kao najbrojnije i najugroženije nacionalne manjine u BiH, u segmentu stambenog zbrinjavanja, prava na rad, zdravstvene, socijalna zaštite i pristupa ličnim dokumentima.

Tabela : Podaci o broju predmeta povreda prava nacionalnih manjina u BiH po oblastima i godinama

r/b	OBLAST	2012. god.	2013. god.	2014. god.	UKUPNO
1.	STAMBENO ZBRINJAVANJE	-	-	-	-
2.	ZAPOŠLJAVANJE	4	3	2	9
3.	ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	1			1
4.	PRISTUP LIČNIM DOKUMENTIMA	3	2	2	7
UKUPNO:		8	5	4	17

Posebno treba pomenuti presudu Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu (Sejdić i Finci) iz 2009. godine koja nije još implementirana.

S ciljem poboljšanja položaja ostalih nacionalnih manjina u BiH urađen je i nacrt Strateške platforme za rješavanje pitanja nacionalnih manjina u BiH.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine nije zaprimio niti jednu žalbu od predstavnika drugih nacionalnih manjina.

Aktivnostima tijela zakonodavne vlasti, vijeća nacionalnih manjina, na državnom i entitetskom nivou, Bosna i Hercegovina je i institucionalno i pravno stvorila neophodne uslove koji nacionalnim manjinama omogućavaju da čuvaju i razvijaju svoj etnički, nacionalni, vjerski i kulturni identitet i integriraju se u društvenu zajednicu BiH. Ova tijela su operativna na svim državnim razinama, a naročito je aktivan Odbor za Rome, kao savjetodavno tijelo Vijeća ministara BiH. Odbor za Rome pri Vijeću ministara Bosne i Hercegovine održava redovno svoje sjednice.

5.6.3. Položaj Roma

Romi su još uvijek u BiH, po svim pokazateljima, najugroženija i ujedno najbrojnija nacionalna manjina. Bosna i Hercegovina kontinuirano preduzima konkretne aktivnosti na boljoj integraciji Roma u bh društvo.

Postojeći Akcioni plan BiH za rješavanje problema Roma (2009. godine) iz oblasti: zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite revidiran je u skladu sa Zaključkom Upravnog međunarodnog komiteta Dekade uključenja Roma 2005.-2015. Revidirani akcioni plan BiH za rješavanje problema Roma iz oblasti: zapošljavanja,

stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite, usvojen je na Vijeću ministara BiH u decembru 2013. godine.

Sredstva za realizaciju Akcionog plana (2008. godina) i Revidiranog akcionog plana (2013. godina), osiguravaju se iz budžeta institucija BiH, počev od 2009. godine.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine koordinira aktivnosti na provođenju ovog plana i ostvarilo je neophodnu i potrebnu saradnju s nadležnim organima države i entiteta, romskim nevladinim organizacijama i međunarodnim organizacijama i institucijama koje su materijalno podržale projekte, posebno u oblasti stambenog zbrinjavanja Roma.

Postignuti rezultati su mjerljivi u oblasti poboljšanja stambenih uslova, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i obrazovanja prema pokazateljima za 2012., 2013. i 2014. godinu. U toku 2014. godine na osnovu postignutih rezultata Bosna i Hercegovina je preuzela predsjedavanje Dekadom uključenja Roma 2005-2015 i pokrenula nastavak aktivnosti integracijskih procesa Roma kroz implementaciju „Multi-country“ IPA za zemlje Zapadnog Balkana.

U skladu sa navedenim Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice predlaže da se razmotri donošenje sljedećih mjera:

Mjera 27: *Preduzeti sve potrebne mjere i mobilizirati potrebne resurse kako bi se osigurala efikasna realizacija zadataka iz Akcionog plana i Revidiranog akcionog plana BiH za Rome u oblasti zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite.*

Mjera 28: *U okviru Strategije za oblast ljudskih prava u BiH predvidjeti konkretne i sveobuhvatne mjere kojim se smanjuje diskriminacija Roma.*

Mjera 29: Usvojiti stratešku platformu rješavanje pitanja nacionalnih manjina u BiH

5.6.4. Vjerske slobode

U Godišnjem izvještaj Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH o pojavama diskriminacije za 2012. godinu u Instituciji ombudsmena registrirano 257 žalbi.

Od ovog broja registriranih žalbi po osnovu vjere bile su 2 žalbe.

U Godišnjem izvještaj Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH o pojavama diskriminacije za 2013. godinu u Instituciji ombudsmena registrirano 198 žalbi.

Od ovog broja registriranih žalbi po osnovu vjere bile su 1 žalbe.

U Godišnjem izvještaj Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH o pojavama diskriminacije za 2014. godinu u Instituciji ombudsmena registrirano 230 žalbi.

Od ovog broja registriranih žalbi po osnovu vjere bile su 2 žalbe.

U okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine postoji Odjel za zaštitu prava i saradnju sa nacionalnim manjinama, vjerskim zajednicama i nevladinim organizacijama koje također prati i analizira stanje u oblasti ostvarivanja vjerskih slobode u Bosni i Hercegovini.

5.6.5. Napadi na vjerske institucije

Tabela : Pokazatelji napada na vjerske objekte, vjerske službenike i vjernike

IZVOR PODATAKA	BROJ NAPADA 2012.	BROJ NAPADA 2013.	BROJ NAPADA 01.11.2012.- 31.10.2013	BROJ NAPADA 01.11.2013.- 31.10.2014
MEĐURELIGIJSKO VIJEĆE			34	49
POKAZATELJI MLJPI	2	1		

Izvor podataka : Međureligijsko vijeće / Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice

Napadi na vjerske objekte, sknavljenje groblja i grobova, napadi i uvrede vjerskih službenika, napadi na vjerske simbole, omalovažavanje ili izrugivanje bilo kojoj vjeri i dalje su prisutni prema podacima za 2012., 2013. i 2014. godini, prisutni. Nadležne institucije preduzimaju mjere na ispitivanju slučajeva kršenja vjerskih sloboda i pronalaženju počinitelja. Činjenica je da niti jedna od tradicionalnih crkava i vjerskih zajednica i dalje nije izuzeta od napada na svoju imovinu, a mjesta napada su raspoređena na teritoriji cijele BiH. Od ukupnog broja od 83 napada, u ovom izvještajnom periodu 31 napada se dogodilo na teritoriji Federacije BiH, kao i 52 napada na teritoriji Republike Srpske.

Od ukupnog broja napada, 38 napada je bilo na objekte Islamske zajednice, 23 napada na objekte Srpske Pravoslavne crkve, 19 napada na objekte Katoličke crkve, te 2 napada na objekte Jevrejske zajednice i 1 napad na objekat Hrišćanske adventističke crkve.

I u ovom izvještajnom periodu u većini slučajeva su vršeni napadi na vjerske objekte crkava i vjerskih zajednica koje su po broju vjernika na tom području manjina.

Kada je u pitanju stopa riješenih predmeta, odnosno broj identifikovanih počinitelja, od nadležnih organa u Federaciji BiH i Republici Srpskoj smo dobili slijedeće rezultate: Od ukupno 83 napada u ovom izvještajnom periodu, samo u 24 slučajeva su identifikovani počinitelji, što u procentima iznosi 19,92%. U gore prikazanoj tabeli izneseni su pokazatelji o broju napada na vjerske objekte, vjerske službenike i vjernike u periodu od 2012-2014.

Ako izvršimo podjelu napada na vjerske objekte prema motivu napada na osnovu naših saznanja, vidjet ćemo da je većina napada izvršena s motivom sknavljenja vjerskog objekta, zatim na drugom mjestu se mogu okarakterisati motivom otuđenja tuđe stvari, i samo manji broj od ukupnog broja napada predstavlja kombinaciju motiva otuđenja tuđe stvari i sknavljenja vjerskog objekta.

U skladu sa Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica BiH MLJPI saraduje s Međureligijskim vijećem BiH koje je formirano 1997. godine po osnovu Sporazuma o međusobnoj saradnji. Cilj ovog sporazuma koji je zaključen s Vijećem ministara BiH je podrška njegovih aktivnosti u izgradnji međureligijskog dijaloga, vjerske tolerancije i suživota u BiH. Sporazumom je utvrđena i obaveza države da finansijski pomaže rad Međureligijskog vijeća BiH, što se u praksi već ostvaruje svake godine u kontinuitetu.

U skladu sa spomenutim Zakonom zaključeni su Osnovni ugovor između BiH i Svete stolice, Osnovni ugovor između BiH i Srpske pravoslavne crkve a u toku je i zaključivanje Osnovnog ugovora BiH i Islamske zajednice u BiH.

U skladu sa navedenim Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice predlaže da se razmotri donošenje sljedećih mjera:

Mjera 30: Donijeti Zakon o zabrani širenja nacionalne, vjerske, rasne i drugih oblika mržnje

Mjera 31: *U saradnji sa Međureligijskim vijećem u BiH pratiti ostvarivanje prava na slobodu vjere te posebno incidente učinjene prema vjerskim i drugim sakralnim objektima.*

Mjera 32: *Izraditi inicijativu za pooštavanje krivičnih sankcija protiv počinitelja napada na vjerske objekte i službenike*

Kao što je navedeno u uvodnom dijelu ovoga izvješća Zastupnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, u povodu rasprave o Godišnjem izvješću o rezultatima i aktivnostima Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine i Godišnjem izvješću o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini za 2014.godinu, zadužio je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH da, u suradnji s Institucijom ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, na temelju ranijih preporuka i iskustava u radu, izradi prijedlog mjera za poboljšanje stanja ljudskih prava i sprečavanje diskriminacije u Bosni i Hercegovini, kako bi prijedlog mjera bio dostavljen Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine u roku od 90 dana.

PRIJEDLOG MJERA INSTITUCIJE OMBUDSMANA ZA LJUDSKA PRAVA BiH ZA SPREČAVANJE DISKRIMINACIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

U vezi s zaključkom Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine BiH, ombudsmeni su dostavili sljedeći Prijedlog mjera za sprečavanje diskriminacije u Bosni i Hercegovini, a sve sa ciljem efikasnijeg spriječavanja diskriminacije i unapređenja domaćeg zakonodavstva u skladu sa najvišim međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava.

II – Izmjene Zakona o zabrani diskriminacije

Suštinski problem u radu Institucije ombudsmena predstavlja nedorečenost Zakona o zabrani diskriminacije. Članom 7. Zakona predviđeno da je Institucija ombudsmena „centralna institucija za zaštitu od diskriminacije,“ ali ostaje nejasno šta to podrazumijeva, odnosno u kojoj mjeri su drugi organi i institucije dužni poštovati nalaze ombudsmena.

Pored toga, značajno pitanje je i komplemetarnost postupaka, odnosno postojanje paralelnih postupaka u kontekstu zaštite od diskriminacije koji se istovremeno vode pred sudom, ali i pred Institucijom ombudsmena. Trenutna zakonodavna regulativa nudi tu mogućnost, ali ne nudi detaljna rješenja o odnosu tih postupaka. Stoga bi jedna od mjera za bolju primjenu ovog Zakona bila i **detaljnija regulacija odnosa između ova dva postupka**, gdje bi se preciznije definisali aspekti korelacije između ova dva postupka. Ovo pitanje je posebno značajno cijeneći činjenicu da Zakon o zabrani diskriminacije, za razliku od Zakona o ombudsmanu, daje dodatne ovlasti Instituciji ombudsmena na način da, u slučaju nepoštivanja preporuke Institucije ombudsmena kojom se zabranjuje diskriminacija može podnijeti zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka protiv lica ili organa koji nije

ispoštovalo preporuku. U praksi se dešava da pojedini sudovi prilikom odlučivanja ne uzimaju u obzir stav Institucije ombudsmena utvrđen preporukom, kao npr. da je lice bilo žrtva diskriminacije, što može obeshrabriti vjeru u djelotvornost pravnih lijekova koji stoje na raspolaganju žrtvama diskriminacije.

Ombudsmani BiH napominju da je Institucija ombudsmena preventivni mehanizam zaštite ljudskih prava, a poštovanje i uvažavanje njenih preporuka je, prvenstveno, u interesu organa javne vlasti jer predstavlja najbolju garanciju da neće doći do skupih i štetnih procesa i naknada protiv države po presuda domaćih sudova i Europskog suda za ljudska prava u Strassbouru.

Nadalje, određene obaveze definirane u članu 7. su zakonski ostale nedorečene, kao što je pitanje iniciranja posredovanja ili mirenja. Obaveza iz člana 7. tačka d) predviđa da Ombudsman BiH predlaže pokretanje postupka medijacije u skladu s odredbama Zakona o medijaciji¹², a s obzirom na nerazrađenost ove odredbe, nije riješen tačan pravni odnos između odredbi Zakona o zabrani diskriminacije i odredbi Zakona o medijaciji.

Prije svega je potrebno napomenuti da Ombudsman BiH stranke koje su podnijele žalbu informira o njihovim pravima, obavezama, mogućnostima sudske, kao i druge zaštite, dakle ima ih mogućnost informirati i o pokretanju postupka medijacije, a da po tužbama podnesenim u smislu Zakona o zabrani diskriminacije sudovi odlučuju primjenjujući pravila parničnog postupka ukoliko Zakonom nije drugačije određeno, a Zakoni o parničnom postupku u BiH¹³ ostavljaju sudiji mogućnost da najkasnije na pripremnom ročištu predloži strankama sporazumno rješenje spora - medijaciju, odnosno da stranke same, najkasnije do zaključenja glavne rasprave sporazumno iznesu navedeni prijedlog.

Pokretanje postupka medijacije ovisi isključivo o volji i dogovoru stranaka prije ili u nakon pokretanja spora pred nadležnim sudom, a shodno Zakonu o medijaciji. Nadalje, *Zakonom o medijaciji i Zakonom o prijenosu poslova medijacije na udruženje medijatora*¹⁴ utvrđeno je da poslove medijacije mogu obavljati samo osobe koje su završile obuku prema programu Udruženja medijatora BiH ili neku drugi program obuke koju priznaje Udruženje medijatora, zatim koje su dobile certifikat, i na temelju kojeg su upisane u Registar medijatora koji vodi Udruženje, a *Pravilnikom o nagradi i naknadi troškova medijacije*¹⁵ određena je vrsta troškova medijacije i tarifa za obračun nagrade medijatora.

12 Službeni glasnik 31/04

13 Službeni glasnik FBiH, 53/03, 73/05, 19/06; Službeni glasnik RS, broj 85/03, 74/05, 63/07

14 Službeni glasnik BiH 52/05

15 Službeni glasnik BiH 21/06

Dakle nesporno proizilazi da stranke dobrovoljno disponiraju pravom da spor (i prije pokretanja sudskog postupka) riješe u postupku medijacije, pred medijatorom Udruženja medijatora BiH, te da za te usluge plate određenu naknadu.

Nedorečenost navedene odredbe je iz razloga,- što ukoliko Ombudsman BiH u formi preporuke preporuče strankama pokretanje postupka medijacije, a stranke ne postupe sukladno preporuci Ombudsmana BiH, što prema odredbama Zakona o medijaciji imaju pravo, da li će u tom slučaju Ombudsman BiH podnijeti prekršajnu prijavu protiv navedenih stranaka sukladno članu 19. stav 4. Zakona o zabrani diskriminacije, obzirom na činjenicu da su stranke propustile postupiti po preporuci Ombudsmana BiH.

Konačno, nejasno je da li i pred kojom institucijom ili tijelom Ombudsman inicira mirenje, ili to treba da sprovodi vlastitim kapacitetima - što je prepreka s obzirom da zakon zahtijeva da se posredovanje sprovodi u skladu sa Zakonom o medijaciji, a gdje je uslov da medijatori imaju certifikat. Nažalost, osoblje Institucije nema ovaj certifikat, niti je bilo sredstava da se organizuje edukacija, te je očito da se Zakonom trebala utvrditi **obaveza donošenja podzakonskog akta** kojim bi se preciznije definisali obaveze iz člana 7. – između ostalog, i pitanje medijacije.

U vezi sa pokretanjem prekršajnog postupka od strane Institucije ombudsmana, neophodno je da Zakon definiše obavezu Ombudsmena da organu koji je izabrao ili imenovao zvaničnika ili službenika koji nije postupio po preporuci Ombudsmena dostavi **izvješće o nepoštivanju, te da se preciziraju mjere koje protiv takvog službenika mogu biti izrečene.**

Kada su u pitanju **rokovi** propisani Zakonom o zabrani diskriminacije, Institucija ombudsmena smatra da su ovi rokovi nerealno postavljeni, te da bi trebali biti **duži**, a u cilju adekvatne i efikasnije zaštite od diskriminacije.

Članom 24. stav 2. Zakona o zabrani diskriminacije propisuje se da će svi zakoni i opšti propisi biti usaglašeni sa odredbama ovog zakona u roku od godinu dana od stupanja na snagu. Međutim, Institucija ombudsmena želi da naglasi kako, šest godina nakon donošenja ovog zakona, nije uspostavljen proceduralni mehanizam putem kojeg bi se postiglo usaglašavanje svih zakona sa odredbama Zakona o zabrani diskriminacije. Stoga, Institucija ombudsmena smatra da bi svi organi izvršne i zakonodavne vlasti, na svim nivoima, trebali **pristupiti analizi svojih zakona i opštih propisa kako bi se osigurala njihova usklađenost sa odredbama Zakona o zabrani diskriminacije.**

Konačno, član 16. Zakona o zabrani diskriminacije predviđa mogućnost da Institucija ombudsmena učestvuje kao treća strana na strani lica koja su žrtve diskriminacije

u sudskim postupcima, ali nije jasno da li u svojstvu „umješača“ ili „prijatelja suda“ što podrazumijeva različit stepen uključenosti u proces. Radi navedenog, Institucija ombudsmena je aktivno saradivala sa nevladinim organizacijama, u domenu strateškog parničenja, a u skladu sa odredbama Zakona o zabrani diskriminacije, ali i dalje postoji **neophodnost definiranja statusa Institucije ombudsmena u kontekstu člana 16., odnosno kao „umješača“ u postupku ili „prijatelja suda“, a što također zahtijeva jačanje kapaciteta Institucije ombudsmana.**

III– Primjena zakona

Članom 7. stav 5. *Zakona o zabrani diskriminacije* propisano je da će **budžetom** Institucije ombudsmana biti predviđena posebna stavka za finansiranje Odjela za eliminaciju svih oblika diskriminacije. Međutim, to se nije dogodilo, što značajno utiče na **pitanja promocije zakona, praćenje sudskih postupaka kao i na provođenje istraživanja iz oblasti diskriminacije i usklađivanja zakona**^{16.}

Osim pomenutih aktivnosti, dodatna budžetska sredstva su neophodna i u svrhu **osnaživanja ljudskih kapaciteta Institucije ombudsmana**, odnosno Odjela za eliminaciju svih oblika diskriminacije, kako bi se adekvatno moglo odgovoriti obavezama propisanim članom 7. Zakona o zaštiti od diskriminacije. Ombudmeni u tom smislu smatraju neophodnim upošljavanje osobe čiji bi fokus bio praćenje realizacije preporuka izdatih u predmetima diskriminacije koji se vode pred Institucijom ombudsmena i daljim postupanjem koje predviđa Zakon o zabrani diskriminacije.

Realizacija pomenute zakonske obaveze na prethodno opisani način bi znatno doprinjela efikasnijoj primjeni odredaba Zakona o zabrani diskriminacije i sprječavanju iste.

IV - Promocija

Ograničena sredstva i kapaciteti Institucije ombudsmena su umanjile mogućnost djelovanja Institucije u promociji Zakona o zabrani diskriminacije¹⁷, tako da je djelovanje Institucije ombudsmana u proteklim godinama bilo izuzetno reducirano i integrisano u aktivnosti drugih organizacija i Institucija.

Međutim, promocija rada Institucije na suzbijanju diskriminacije, kao i zakona generalno, je rađena u saradnji sa partnerskim organizacijama i institucijama, i to putem

¹⁶ Godišnji izvještaj Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH za 2011. godinu , strana 10.

¹⁷ Godišnji izvještaj Institucije ombudsmena o pojavama diskriminacije u BiH za 2014. godinu, strana 21.

saopćenja za radioemisije i tv-emisije, gostovanja u emisijama i davanjem izjava, putem dostavljanja informacija različitim naučno-istraživačkim centrima u zemlji i inostranstvu, te odgovora predstavnicima štampe. Pored toga, omogućen je pristup informacijama zainteresovanim stranama, kao i dostavljanje popunjenog upitnika Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH u vezi sa statistikama diskriminacije na osnovu spola i seksualne orijentacije.

Praksa Institucije ombudsmana pokazala je da navedene aktivnosti ni u kojoj mjeri ne odgovaraju stvarnoj potrebi informiranja šire javnosti o ulozi Ombudsmana koju on pruža u postupku zaštite od diskriminacije.

V – Edukacija

Konačno, Ombudsmeni smatraju da i dalje neophodno kontinuirano educirati građane, a osobito ranjive skupine, o zakonodavnom i institucionalnom okviru za zaštitu od diskriminacije, kao i raditi na podizanju svijesti o pojavama diskriminacije, izgradnji senzibiliteta za prepoznavanje situacija i slučajeva diskriminacije, a sve u cilju razbijanja predrasuda, razvijanja tolerancije, i bolje zaštite građana.

U vršenju ove funkcije, Institucija ombudsmana ostvarila je zadovoljavajuću saradnju sa svim medijima u BiH putem saopštenja za javnost, izjava za medije, gostovanjima u radio i TV emisijama te izvještavanjem o pojedinačnim slučajevima u radu Institucije.

Nažalost, Ombudsmeni zapažaju da još uvijek nisu poduzete sve efikasne mjere da se osigura i **permanentno osposobljavanje i edukacija ovlaštenih lica, posebno u administraciji**, ali i sudija, advokata i agencija za besplatnu pravnu pomoć da prepoznaju diskriminaciju. U vezi sa navednim značajno je ukazati na neprimjenjivanje određenih odredaba (iako su jasno definirane), kao što je **član 11 Zakona o zabrani diskriminacije**, kojim je u stavu 1. i 2. definirano da svako lice ili grupa lica koja smatra da je diskriminirana, osim u sudskom, može tražiti zaštitu svojih prava **putem postojećih upravnih postupaka**. Nadalje, iz stava 2. proizilazi da, u slučajevima u kojima povreda prava na jednako postupanje proizilazi iz upravnog akta, se može uložiti žalba u upravnom postupku i pokrenuti upravni spor na osnovu zaštite od diskriminacije, te zahtijevati poništenje takvog upravnog akta. Institucija ombudsmana, kroz dosadašnju praksu, nije upoznata ni sa jednim slučajem razmatranja u upravnom sporu i/ili postupku navoda koji se odnose na diskriminaciju, iako su stranke u žalbama iznosile navode o diskriminaciji.

Stoga, Ombudsmeni smatraju da bi upoznavanje sa ovom odredbom i mogućnostima njene primjene, odnosno **edukacija osoblja upravnih organa** dovela do češće primjene iste u praksi, što bi, usljed **češće primjene ove odredbe od strane nadležnih upravnih organa**, doprinijelo i sprečavanju diskriminacije.

U skladu s navedenim izvješćem predlažemo da Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvoji sljedeće zaključke:

- 1) Usvaja se Izvješće o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini s Akcijskim planom za realizaciju prijedloga mjera za sprječavanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini.
- 2) Zadužuje se Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH da usvojeno Izvješće o pojavama diskriminacije u Bosni i Hercegovini s Akcijskim planom za realizaciju prijedloga mjera za sprječavanje pojava diskriminacije u Bosni i Hercegovini dostavi Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine.

AKCIONI PLAN ZA REALIZACIJU PRIJEDLOGA MJERA ZA SPRJEČAVANJE POJAVA DISKRIMINACIJE U BIH

Br.	MJERA	ROK	ODGOVORNE INSTITUCIJE	UKLJUČENE INSTITUCIJE	INDIKATORI PROVOĐENJA MJERE	OSIGURAN IZVOR FINANSIR.
PLAN MJERA ZA SMANJENJE MOBINGA						
1.	<i>Razmotriti mogućnost donošenja posebnog zakona za zaštitu od mobinga u institucijama BiH</i>	2016.	MLJPI	MLJPI Sektor za ljudska prava	• Inicijativa prihvaćena • Sačinjen zakon • Usvojen zakon	Budžet MLJPI
2.	<i>U programe obuka koje provode Agencije za državnu službu u Bosni i Hercegovini uključiti posebnu obuku o mobingu i drugim pojavnim oblicima diskriminacije (osigurati obuhvat većeg broja rukovodnih i ostalih državnih službenika i uposlenika)</i>	kontinuirano	AGENCIJE ZA DRŽAVNU SLUŽBU NA DRŽAVNOM I ENTITETSKIM NIVOIMA	MLJPI u saradnji sa ADS na državnom i entitetskim nivoima i nadležni odjel BD BiH	• Broj održanih obuka • Broj službenika obuhvaćenih edukacijom • Sadržaj edukacije	Budžet ADS na svim nivoima
3.	<i>Sačiniti poseban izvještaj o slučajevima mobinga u BiH sa prijedlogom sveobuhvatnih mjera</i>	2016.	MLJPI u saradnji sa OMBDUISMENIMA BIH	MLJPI u saradnji sa pravosudnim institucijama inspeksijskim organima na svim nivoima	• Prikupljeni ažurirani podaci • Blagovremeno sačinjen Izvještaj • Izvještaj upućen na usvajanje	Budžet MLJPI
MJERE ZA SMANJENJE DISKRIMINACIJE U OBLASTI OBRAZOVANJA						
4	<i>Inicirati donošenje godišnjih izvješća o razvoju obrazovanja u Bosni i Hercegovini</i>	2016.	MCP BIH	MCP u saradnji sa entitetskim, kant. ministarstvima za obraz. i nadležni m odjelom BD BiH, i i MLJPI za oblast diskriminacije	• Sačinjeno izvješće • Usvojena od strane VM BiH	Budžet MCP
5	<i>Izraditi Specijalni izvještaj o pravu djece na obrazovanje u BiH</i>	2016.	MLJPI u saradnji sa OMBDUISMENIMA BIH	MCP i entitetska, kant. ministarstva za obrazovanje i nadl. odjel BD BiH	• Sačinjena Strategija • Usvojena od strane VM BiH	Budžet MLJPI

6.	<i>Sačiniti smjernice za prepoznavanje pojava i zaštitu djece od diskriminacije u osnovnim školama u BiH radi poboljšanja pristupa inkluzivnom i kvalitetnom obrazovanju, promoviranja učešća djece, jačanja tolerancije i poštivanja različitosti u obrazovnim sistemima u Bosni i Hercegovini.</i>	2016.	MLJPI	MLJPI u saradnji sa MCP i entitetska, kantonalna Ministarstva za obrazovanje i nadležni odjel BD BiH	• Sačinjene Smjernice • Izrađen Plan praćenje	Budžet MLJPI
7	<i>Osigurati provođenje programa za edukaciju nastavnog kadra i osoblja u školama s ciljem promoviranja etničke raznolikosti i integracije škola koje imaju evidentiran problem diskriminacije (segregacije djece) ;</i>	kontinuirano	MCP MLJPI	MLJPI u saradnji sa MCP i entitetska, kantonalna Ministarstva za obrazovanje i nadl. odjel BD BiH	• Identifikacija škola i osoblja za obuku • Broj održanih obuka	Budžet MCP i MLJPI
8	<i>Osigurati da se u nastavne planove i programe u osnovnom i srednjem obrazovanju uključe nastavne teme podsticanja kulture mira i tolerancije koje sadrže objektivne činjenice važne za sagledavanje i suočavanje s bliskom prošlošću;</i>	kontinuirano	MCP MLJPI	MLJPI u saradnji sa MCP i entitetska, kantonalna Ministarstva za obrazovanje i nadležni odjel BD BiH	• Inicijalni prijedlog programa sačinjen • Odabrane škole za pilot implementaciju • Izveštaj o implementaciji u pilot školama • Sačinjen plan za širenje programa	Potrebno osigurati dodatna sredstva

PLAN MJERA ZA SMANJENJE DISKRIMINACIJE U OBLASTI SLOBODE GOVORA I INFORMISANJA

9.	<i>Inicirati izmjene i dopune krivičnog zakonodavstva u cilju inkriminisanja posebnog krivičnog djela „napad na novinare“.</i>	2016.	Ministarstva pravde entiteta i Pravosudna komisija DB BiH	Ministarstva pravde entiteta i Pravosudna komisija DB BiH	• Izrađene izmjene i dopune zakona • Usvojene izmjene i dopune zakon	Budžet MP

PLAN MJERA ZA SMANJENJE DISKRIMINACIJE U ODNOSU NA PRAVO NA MIRNO UŽIVANJE IMOVINE

10.	<i>Izmijeniti i dopuniti Zakon o izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine, raseljenim osobama i povratnicima koji će uključiti probleme navedene u predstavkama građana</i>	2016.	MLJPI	MLJPI Sektor za izbjeglice, raseljene i stambenu politiku	• Inicijativa prihvaćena • Sačinjen zakon • Usvojen zakon	Budžet MLJPI

PLAN MJERA ZA SMANJENJE DISKRIMINACIJE LGBT OSOBA I RAVNOPRAVNOST SPOLOVA						
11.	<i>Inicirati izmjene i dopune Zakona o zdravstvenoj zaštiti kako bi se omogućila medicinska promjena spola</i>	2016.	MLJPI (ARS)	MLJPI (ARS) u saradnji sa MCP, entitetskim, kantonalnim Ministarstvima zdravlja i nadležnim organom DB BiH	Izradene Inicijativa za izmjene i dopune zakona Prosljeđena inicijativa nadležnim Vladama	Budžet MLJPI
12.	<i>Inicirati izmjene i dopune Zakona o matičnim knjigama Brčko distrikta BiH</i>	2016.	MCP	MCP u saradnji s vladom DB BiH	Izradene Inicijativa za izmjene i dopune zakona Prosljeđena inicijativa Vladi DB BiH	Budžet MCP
13.	<i>Usaglasiti odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova i Zakona o zabrani diskriminacije kojim se definišu pojmovi seksualna orijentacija i rodni identitet</i>	2016.	MLJPI	MLJPI	Usaglašene odredbe zakona o zabrani diskriminacije	Budžet MLJPI
14	<i>Izraditi Akcioni plan se smanjenje diskriminacija LGBT osoba</i>	2016.	MLJPI ARS	MLJPI (ARS) u saradnji sa Gender centrima entiteta i DB BiH	Sačinjen Akcioni plan Usvojen Akcioni plan	Budžet MLJPI
15	<i>Pokrenuti edukacije koje uključuju temu borbe protiv homofobije i predrasuda unutar institucija, a posebno sudija, tužitelja, policijskih službenika i državnih službenika o diskriminaciji LGBT osoba.</i>	2016.	AGENCIJE ZA DRŽAVNU SLUŽBU NA DRŽAVNOM I ENTITETSKIM NIVOIMA	- ADS na državnom i entitetskim nivoima - INSTITUCIJA OMBDUSMENA - MLJPI	Broj održanih obuka Broj službenika obuhvaćenih edukacijom	Potrebno osigurati dodatna sredstva
16	<i>Inicirati izmjene i dopune Krivičnih zakona entiteta BiH i BD BiH s ciljem uključivanja odredbe o zločinu iz mržnje i na temeljima seksualne orijentacije i rodnog identiteta</i>	2016.	Entitetska ministarstva pravde i Pravosudna komisija DB BiH	Ministarstva pravde entiteta i Pravosudna komisija DB BiH	Izradene inicijativa Prosljeđena nadležnim vladama	Budžet MP BiH

PLAN MJERA ZA SMANJENJE DISKRIMINACIJE OSOBA SA INVALIDITETOM						
17.	<i>Nastaviti s aktivnostima poboljšanja koordinacije, između nadležnih institucija na svim nivoima vlasti kao i s udruženjima osoba s invaliditetom u okviru Vijeća za osobe s invaliditetom BiH (VOI BiH),</i>	kontinuirano	MLJPI i MCP (VOI BiH)	Entitetska ministarstva zdravlja, rada, socijalne zaštite, prostornog uređenja, boračko invalidska zaštita i nadl. odjel BD BiH i savezi/udruženja osoba sa invaliditetom	Izveštaj o radu VIO BiH	Budžet MLJPI i MCP
18.	<i>Osigurati poboljšanje stručnih i administrativnih kapaciteta za podršku u radu VOI BiH</i>	kontinuirano	MLJPI i MCP	MLJPI i MCP	U Pravilnike o unutrašnjoj organizaciji ministarstava uključiti poslovi podrške VOI BiH	Budžet MLJPI i MCP
19.	<i>Inicirati prema ministarstvima pravde entiteta i kantona da se osigura besplatna pravna pomoć i oforme savjetovališta za invalide i njihove porodice u cilju povećanja stepena zaštite ljudskih prava ovih osoba i njihovih porodica</i>	2016/2017	MCP i MLJPI	MCP i MLJPI u saradnji sa ministarstvima pravde entiteta i Pravosudnom komis. BD BiH	Prikupljeni podaci Izrađena analiza o uživanju prava na besplatnu pravnu pomoć Izrađena Inicijativa prema nadležnim nivoima vlasti.	Nije osiguran budžet
20.	<i>Inicirati ujednačavanje minimuma prava osobama s invaliditetom i kriterije za dodjelu i isplatu naknada.</i>	2016	MCP	MCP u saradnji Entitetska i kantonalna Ministarstva socijalne zaštite MLJPI	izrađena inicijativa dostavljena vladama entiteta i BDBIH izveštaj o provođenju inicijative	Budžet MCP
21.	<i>Kreirati redovne promotivne aktivnosti koje uključuju državne medije kako bi se podigla svijest o teškoćama s kojima se susreću osobe s invaliditetom i njihove porodice.</i>	kontinuirano	MLJPI (VOI BiH) u saradnji sa RAK-om i državnim medijima i entitetskim ministarstvima zdravlja i socijalne zaštite i obrazovanja.	MLJPI i MCP u saradnji sa entitetskim ministarstva zdravlja i socijalne zaštite i obrazovanja	Broj promotivnih aktivnosti	Nije osiguran budžet

22	<i>Provoditi razne oblike edukacije javnih službenika u cijeloj državi, a sve zbog boljeg razumijevanja položaja invalidnih osoba kako bi se uključile u normalan život, ravnopravno sa ostalim građanima BiH;</i>	kontinuirano	- Agencije za državnu službu na državnom i entitetskim nivoima - Entitetska ministarstva zdravlja i socijalne zaštite	Agencije za državnu službu na državnom i entitetskim nivoima Entitetska ministarstva zdravlja i socijalne zaštite	• Broj održanih obuka • Broj službenika obuhvaćenih edukacijom	Nije osiguran budžet
23	<i>Dopuniti Zakon o zabrani diskriminacije odredbama koje se odnose na zabranu diskriminacije osoba sa invaliditetom</i>	2015	MLJPI	- MLJPI	• Donesene izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije	Budžet MLJPI
24	<i>Inicirati efikasnije sprovođenje entitetskih strategija za osobe s invaliditetom i planskog dokumenta BiH;</i>	2015	MLJPI (VOI BiH) i MCP	U saradnji sa Entitetskim ministarstvima zdravlja i socijalne zaštite i nadležnim odjelom BD BiH	• Urađena analiza Izvještaja o provedbi entitetskih strategija za osobe sa invaliditetom i planskog dokumenta BD BiH i Izrađene preporuke za poboljšanje provođenja ovih preporuka.	Budžet MLJPI
25	<i>Inicirati izradu strateškog dokumenta za poboljšanje položaja osoba s invaliditetom u BD BiH.</i>	2016	MLJPI (VOI BiH) i MCP	U saradnji sa nadležnim odjelom BD BiH	• Izrada Smjernica za poboljšanje položaja osoba s invaliditetom u BD BiH.	Budžet MLJPI
26	<i>Izraditi Akcioni plan za harmonizaciju domaćeg zakonodavstva u skladu sa odredbama UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom</i>	2016	MLJPI (VOI BiH) i MCP	U saradnji sa Entitetskim ministarstvima zdravlja i socijalne zaštite i nadležnim odjelom BD BiH	• Izrađen Akcioni plan • Usvojen Akcioni plan • Izrađen plan praćenja Akcionog plana	Budžet MLJPI (VOI BiH)
PLAN MJERA ZA SMANJENJE DISKRIMINACIJE NACIONALNIH MANJINA – POSEBNO ROMA						
27	<i>Preduzeti sve potrebne mjere i mobilizirati potrebne resurse kako bi se osigurala efikasna realizacija zadataka iz Akcionog plana i Revidiranog akcionog plana BiH za Rome u oblasti zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite.</i>	kontinuirano	MLJPI	MLJPI	• Broj realiziranih zadataka iz Akcionog plana i Revidiranog akcionog plana BiH	MLJPI

28	<i>U okviru Strategije za oblast ljudskih prava u BiH predvidjeti konkretne i sveobuhvatne mjere kojim se smanjuje diskriminacija Roma.</i>	2016	MLJPI	U saradnji sa nadležnim entitetskim ministarstvima i Odjelom BD BiH	• Izrađena Strategija - predviđene mjere za smanjenje diskriminaciju Roma • Izvještaj o implementaciji antidiskriminacijskih mjera	MLJPI
29	<i>Usvojiti Stratešku platformu za rješavanje pitanja nacionalnih manjina u BiH</i>	2015	MLJPI	U saradnji sa nadležnim entitetskim ministarstvima i Odjelom BD BiH	• Pripremljen strateški okvir • Usvojen od strane VM BiH	MLJPI
PLAN MJERA ZA SMANJENJE DISKRIMINACIJE SLOBODE VJEROISPOVJESTI						
30	<i>Donijeti Zakon o zabrani širenja nacionalne, vjerske, rasne i drugih oblika mržnje</i>	2016	MLJPI	MLJPI	• Izrađen Zakon • Usvojen Zakon od strane VM BiH	MLJPI
31	<i>U saradnji sa Međureligijskim vijećem u BiH pratiti ostvarivanje prava na slobodu vjere te posebno incidente učinjene prema vjerskim i drugim sakralnim objektima.</i>	kontinuirano / godišnje	MLJPI / MRV	MLJPI u saradnji sa VSTV i Policijskim agencijama	• Prikupljanje podataka o broju incidenata • Sačinjavanje Izvještaja	MLJPI i MRV
32	<i>Izraditi inicijativu za pooštavanje krivičnih sankcija protiv počilaca napada na vjerske objekte i službenike</i>	2016	MLJPI	U saradnji sa MP BiH i MP entiteta i BD BiH	• Izrađena Inicijativa • Dostavljena vladama • Izrađen Izvještaj o sprovođenju Inicijative	MLJPI